

ความคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 กรอบความคิดและทฤษฎี

ในรายงานฉบับนี้ อาศัยกรอบความคิดและทฤษฎีที่จะใช้ประกอบในการวิจัยทั้งหมด 3 แนวความคิดด้วยกัน ดังนี้

1. แนวความคิดเรื่องทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย
2. แนวความคิดเรื่องวัฒนธรรมทางการเมือง
3. แนวความคิดเรื่องความสนใจทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมือง

1. แนวความคิดเรื่องทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

ทัศนคติ (Attitude) โดยทั่วไปแล้ว มักจะหมายถึงความรู้สึก ความคิดเห็น ความรู้สึก ชอบ-ไม่ชอบ สนับสนุน-ไม่สนับสนุน เห็นด้วย-ไม่เห็นด้วย ซึ่งจะเกี่ยวพันไปถึงเรื่องค่านิยมและการกล่อมเกลาของสังคม ที่มีบทบาทต่อทัศนคติอย่างไร โดยอย่างหนึ่ง มีผู้ให้นิยามของทัศนคติเอาไว้หลายท่าน ดังนี้

G.Allport (อ้างจาก Jonathan L.Freedman, J.Merrill Carlsmith, and David O.Sears, 1970 : 246) ให้นิยามเอาไว้ว่า ทัศนคติคือ สภาวะทางจิตใจ และสภาวะทางประสาทที่พร้อมจะคิดหรือทำ ชอบหรือไม่ชอบต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด ซึ่งเกิดจากการอาศัยประสบการณ์เป็นตัวนำ หรือมีอิทธิพลต่อการตอบสนองของแต่ละบุคคลที่มีต่อวัตถุและสถานการณ์ต่างๆที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน

Shaw and Wright (1976 : 1-5) ให้คำนิยามว่า ทักษะคิด เป็นความรู้สึกทางจิตใจของบุคคลอื่นเนื่องมาจากการเรียนรู้และประสบการณ์ ซึ่งจะกระตุ้นให้บุคคลมีพฤติกรรมขึ้นในทางใดทางหนึ่ง เพื่อตอบสนองต่อสิ่งเร้า หรือจินตนาการต่างๆที่บุคคลนั้นๆ เข้าไปเกี่ยวข้องด้วย

Kendler (1974 : 527) ให้นิยามว่า ทักษะคิด คือ ความพร้อมของบุคคลที่จะแสดงพฤติกรรมตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่อยู่รอบๆตัวในสังคม หรือเป็นแนวโน้มที่จะแสดงพฤติกรรมในทางสนับสนุน หรือต่อต้านแนวความคิดเรื่องสถาบันบุคคล หรือสถานการณ์บางอย่าง

Fishbien (1967 : 257) ให้คำจำกัดความว่า ทักษะคิด คือ ความโน้มเอียงที่เกิดจากการเรียนรู้ที่จะแสดงตอบสนองต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งในทางสนับสนุน หรือไม่สนับสนุนทักษะคิดเกิดขึ้นก่อนพฤติกรรมและเป็นเครื่องกำหนดพฤติกรรมของบุคคล

Hilgard (1957 : 214) ให้คำจำกัดความว่า ทักษะคิด คือ ความรู้สึกครั้งแรกที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แนวความคิดหรือสถานการณ์ใดในทางเข้าหาหรือหนีออกห่าง และเป็นความพร้อมที่จะตอบสนองในครั้งต่อ ๆ ไป ในทางที่เอนเอียงไปในลักษณะอย่างเดิมเมื่อพบกับสิ่งนั้นอีก

Gilford (อ้างจาก สุชา จันทน์เอม, 2527 : 81) ให้นิยามว่า ทักษะคิด เป็นอารมณ์หรือความรู้สึกที่บุคคลทุกคนมี แต่มีในระดับที่แตกต่างกัน ทักษะคิดจะผลักดันให้บุคคลตอบสนองต่อวัตถุ หรือ สถานการณ์ต่างๆไปในทางที่พึงพอใจหรือไม่พึงพอใจ

ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์ (2518 : 4) ให้ความหมายว่า ทศนคติ คือ การที่บุคคลคิดถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือคนใดคนหนึ่ง หรือการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งในทำนองที่ว่าดีหรือไม่ดี สมควรหรือไม่เหมาะสมหรือไม่

สวัสดิ์ สุคนธรังสี (2517 : 11) กล่าวถึงทศนคติว่า คือ ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อโลกและภาวะแวดล้อมที่ตนอาศัยอยู่ ทศนคติเกิดจากการที่บุคคลมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น และสิ่งต่างๆในสังคมชีวิตครอบครัวและการศึกษาในโรงเรียนช่วยพื้นฐานให้บุคคลสามารถกำหนดมาตรฐานไว้ในใจว่าจะปฏิบัติต่อสิ่งต่างๆในสังคมอย่างไร การประกอบอาชีพและประสบการณ์ในการทำงานมีส่วนเพิ่มเติมในการสร้างทศนคติของบุคคลในระยะต่อมา ด้วยเหตุนี้บุคคลที่มีถิ่นกำเนิดฐานะทางครอบครัว ระดับการศึกษา ลักษณะการประกอบอาชีพ และการสมาคมต่างกัน จึงมีทศนคติต่อโลกและสังคมไม่เหมือนกัน เมื่อมีทศนคติต่างกัน ความคิดเห็นก็ต่างกันตามไปด้วย

เดโช สวานานนท์ (2514 : 252) กล่าวว่า ทศนคติ คือ ความพร้อมที่บุคคลจะสนองต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ซึ่งอาจจะวัดออกมาได้ในเชิงของความเข้าของการตอบสนองนั้นๆว่าจะอ่อนหรือเข้มมากน้อยอย่างไร

อรุณ รักธรรม (2525 : บทที่ 2) กล่าวถึงทศนคติไว้ว่า เป็นความรู้สึกของบุคคลที่เห็นด้วยหรือไม่ เห็นด้วยต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งในทางจิตวิทยาถือว่าทศนคติเกิดจากรู้สึกของบุคคล บุคคลไม่เปลี่ยนแปลงความรู้สึก ข่อมไม่เปลี่ยนแปลงทศนคติ และคนที่จะเปลี่ยนทศนคติได้ต้องอาศัยสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการเห็น การได้ยิน ก่อให้เกิดเป็นความรู้สึกขึ้นจากการสำนึกในเหตุผลหรือมีสิ่งเร้า (Stimulus) ทำให้เกิดความซาบซึ้ง ความประทับใจ

นั่นคือ ความรู้สึกภายในจิตใจหรือปรากฏการณ์ของจิต (Consciousness) เป็นความรู้สึกต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

ถ้าความรู้สึกนึกคิดของบุคคลใดมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งสอดคล้องกับวัฒนธรรม ค่านิยม หรือ มาตรฐานของกลุ่ม ซึ่งถือว่าสิ่งนั้นดีและถูกต้องแล้ว ก็ถือว่าบุคคลนั้นมีทัศนคติที่ดีต่อสิ่งนั้น ตามภาวะการณ์ของสิ่งแวดล้อมนั้น และตัวบุคคลมีความพอใจในการได้มีประสบการณ์กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้ว ก็ถือว่าบุคคลนั้นมีแนวโน้มที่จะมีทัศนคติที่ดีต่อสิ่งนั้น แต่ถ้าตรงกันข้ามก็จะถือว่า มีแนวโน้มที่จะมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อสิ่งนั้นด้วย และบุคคลมักจะมีแนวโน้มแห่งความเต็มใจที่จะกระทำซ้ำ ซึ่งประสบการณ์อันเป็นที่พอใจ ภาคภูมิใจ และจะหลีกเลี่ยงประสบการณ์ที่ก่อให้เกิดความอับอาย ขวยเขิน ซัดใจ เกรงกลัว และไม่ปลอดภัย

Rosenberg and Havland (1960 : 1-8) ได้แบ่งองค์ประกอบเกี่ยวกับทัศนคติว่า เป็นความรู้สึกส่วนตัว การรับรู้ และพฤติกรรม ดังนี้

1. ความรู้สึก (Affective) ได้แก่ ความรู้สึกส่วนบุคคลที่บุคคลมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น โกรธ เกลียด รัก เป็นต้น ซึ่งจะมีความแตกต่างกันไปตามบุคลิกภาพของแต่ละบุคคล ซึ่งการแสดงออกอาจจะออกมาในรูปของสีหน้า ท่าทาง ฯ

2. การรับรู้ (Cognitive) ได้แก่ ความเชื่อ (Belief) สังกกับ (Conception) และ สัมผัส (Perception) ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งอาจจะเป็นได้ทั้งแง่ดีและไม่ดี และจะถ่ายทอดจากกลุ่มมาสู่ตัวบุคคล

3. พฤติกรรม (Behavior) คือ แนวโน้มที่จะกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งต่อบุคคลวัตถุ หรือ สถานการณ์ใด ๆ ที่ทำให้เราเกิดทัศนคติ

ส่วน Foster (1952 : 119-126) ได้ศึกษาความเกี่ยวพันระหว่างสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

1. ทักษะคิดเป็นประสบการณ์ที่บุคคลมีกับบุคคลอื่น สิ่งของ หรือในสถานการณ์ใด ๆ เพราะฉะนั้น ทักษะคิดจึงเกิดขึ้นในตัวบุคคลจากการที่ได้พบเห็น ได้ทดลอง ซึ่งเรียกว่าเป็น ประสบการณ์โดยตรง (Direct Experience) รวมทั้งจากการได้ยิน ได้ฟังได้เห็นรูปภาพ หรือได้อ่านเกี่ยวกับสิ่งนั้นแต่ไม่ได้พบเห็น ไม่ได้ทดลองกับของจริงด้วยตนเอง ซึ่งเรียกกันว่าเป็น ประสบการณ์ทางอ้อม (Indirect Experience)

2. ค่านิยมและการตัดสินใจค่านิยม เนื่องจากชุมชนแต่ละชุมชนมีค่านิยมและการตัดสินใจค่านิยมไม่เหมือนกัน คนในแต่ละกลุ่ม ซึ่งอาจมีทัศนคติต่อสิ่งเดียวกันแตกต่างกันได้ การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะมีทัศนคติดีหรือไม่ดีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือจะมีความรู้สึกว่าเป็นสิ่งนั้นถูก สิ่งนั้นผิด ย่อมขึ้นอยู่กับ วัฒนธรรม ค่านิยม หรือมาตรฐานของกลุ่มที่บุคคลนั้นร่วมใช้ชีวิตอยู่

จากการให้ค่านิยมความหมายของนักวิชาการหลาย ๆ ท่าน เกี่ยวกับทัศนคตินั้น อาจสรุปได้ว่า ทัศนคติหมายถึง ความรู้สึกภายในของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง บุคคลใด บุคคลหนึ่ง กลุ่มบุคคล สถาบัน หรือในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง ว่าดีหรือไม่ดี เห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วย ชอบหรือไม่ชอบ พอใจหรือไม่พอใจ เป็นต้น ซึ่งเป็นความรู้สึกที่เกี่ยวข้องอย่างลึกซึ้งกับอารมณ์ โดยความรู้สึกต่าง ๆ ดังกล่าวพร้อมที่จะเป็นแรงขับ หรือแรงผลักดันในการแสดงออกไม่ว่าจะเป็นทางสนับสนุนหรือต่อต้าน ต่อสิ่งเร้าหรือสิ่งที่มากระตุ้นอารมณ์ต่าง ๆ เหล่านั้น ส่วนการจะทราบถึงทัศนคติของบุคคล จะต้องใช้วิธีแปลความหมายของการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมนั้น ๆ เพราะทัศนคติเป็นภาวะของอารมณ์และความรู้สึกทางจิตใจที่มีลักษณะเป็นนามธรรม มาก่อนการเกิดพฤติกรรม และทัศนคดียังเป็นสิ่งที่ช่วยกำหนดพฤติกรรมต่าง ๆ ของบุคคลด้วยนอกเหนือไปจากสถานการณ์ สภาพแวดล้อม เป็นต้น

ดังนั้นทัศนคติจึงมีความเกี่ยวข้องกับหลายสิ่งคือความเชื่อ (Beliefs) ค่านิยม (Values) บุคลิกภาพ (Personality) และความคิดเห็น (Opinion) โดยมีสิ่งกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมนั้น ๆ ขึ้น เช่นบุคคล การกระทำ หรือวัตถุ ก็ได้

ส่วนนิยามความหมายของ ประชาธิปไตย (Democracy) นั้น โดยทั่วไปแล้วมีความหมายทั้งในด้านเป็นแนวความคิด เป็นระบบการปกครอง และเป็นวิถีทางในการดำเนินชีวิตซึ่งมีผู้ให้นิยามความหมายเอาไว้หลายท่าน ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2493 (563,671) ให้ความหมายไว้ว่า ประชาธิปไตย เป็น "แบบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่" คำว่า "ประชา" หมายถึง หมู่คน "ประชาชน" หมายถึง บรรดาพลเมือง นอกจากนี้ยังให้ความหมายของ "ระบอบ" ว่าหมายถึง แบบอย่างธรรมเนียม ระเบียบการปกครอง ดังนั้นรวมความแล้ว "ระบอบประชาธิปไตย" จึงหมายถึง แบบอย่างหรือธรรมเนียมการปกครองที่ถือปวงชนเป็นใหญ่

จรรยา สุภาพ (2535 : 87-90) ให้นิยามของ "ประชาธิปไตย" ว่าหมายถึง ระบบทางการเมืองการปกครองที่ให้ประชาชนได้ปกครองตนเอง หรืออีกความหมายหนึ่งอาจหมายถึงการปกครองโดยประชาชน ซึ่งอาจเป็นทางตรงหรือทางอ้อม (โดยผ่านผู้แทนราษฎร) ก็ได้ สำหรับ "หลักการขั้นมูลฐาน" ของระบบประชาธิปไตยประกอบไปด้วย :

- ถือว่าบุคคลทุกคนมีคุณค่าและมีความเท่าเทียมกัน
- มนุษย์เป็นผู้มีเหตุผลและสามารถมีส่วนร่วมในกระบวนการปกครองตนเองได้เป็นอย่างดี
- ถือว่าบุคคลพึงมีเสรีภาพและได้รับหลักประกันในการที่จะมีและใช้เสรีภาพนั้น

และเพื่อให้เป็นไปตามหลักการข้างต้น จึงกำหนดให้มีสถาบัน องค์การและ กระบวนการในแบบประชาธิปไตย โดยสรุปดังนี้ :

1. สถาบันตัวแทนตามระบบประชาธิปไตย ในแบบประชาธิปไตยแบบมี ตัวแทน (Representative Democracy) ประชาชนปกครองตนเองผ่านทางผู้แทน ซึ่งประชาชนจะเป็นผู้เลือกตั้งให้ เข้ามาทำหน้าที่แทนปวงชน
2. สถาบันสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง (Suffrage) ถือเป็นสิทธิและ อำนาจของประชาชน
3. กระบวนการเลือกตั้ง ประชาชนทุกคนมีสิทธิออกเสียงโดยเสรีอย่าง เต็มที่และเท่าเทียมกัน
4. องค์การพรรคการเมือง อาจเป็นระบบสองพรรค หรือ ระบบหลาย พรรคก็ได้
5. องค์การรัฐบาล ถือเป็นหน่วยงานที่มีความรับผิดชอบและเป็นของ ประชาชน ยึดหลักกฎหมายเป็นรากฐานในการใช้อำนาจ
6. วิธีการใช้เสียงข้างมากในการตัดสินใจ หรือหาข้อยุติ หรือหาข้อ ตกลงใจ แต่จะต้องยอมรับสิทธิของฝ่ายข้างน้อยด้วย โดยเฉพาะการมีเสรีภาพในการ แสดงความคิดเห็น

โดยมี "หลักการของประชาธิปไตย" (2538 : 28-45) สรุปได้ 16 ประการ ดังนี้:

1. หลักที่ถือว่าประชาชน เป็นแหล่งที่เกิดและเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ .
2. หลักการในการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยวิธีต่าง ๆ เช่น การออกเสียงเลือกตั้ง การแสดงประชามติในรูปต่าง ๆ ที่กฎหมายกำหนดให้มีขึ้น การตั้งพรรคการเมือง การใช้เสรีภาพในด้านการเมืองการปกครอง เป็นต้น
3. หลักการปกครองเพื่อประโยชน์ของประชาชน
4. การใช้หลักเหตุผล ในการแสดงออกและในการดำเนินงานต่าง ๆ
5. หลักความยินยอมพร้อมใจ ไม่ใช้อำนาจบีบบังคับหรือใช้กำลังในการตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ
6. หลักการปกครองโดยเสียงข้างมากโดยไม่ละเมิดสิทธิของฝ่ายข้างน้อย ทั้งนี้เสียงข้างมากดังกล่าวจะต้องอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาคและการใช้หลักเหตุผลประกอบด้วย
7. หลักกฎหมายหรือหลักนิติธรรม เพื่อให้เกิดความยุติธรรมและคุ้มครองเสรีภาพของบุคคล
8. หลักการรับฟังและถือเอาเจตนาของประชาชนเป็นหัวใจสำคัญ

9. หลักการปกครองที่รัฐบาลมีอำนาจจำกัด
10. หลักความเสมอภาค ทั้งในด้านการเมือง กฎหมายและโอกาส
11. หลักศีลธรรม
12. หลักการพัฒนาและการปกครองตนเอง
13. หลักเสรีภาพ โดยการใช้เสรีภาพดังกล่าวจะต้องมีขอบเขตและเหตุผลไม่ละเมิดประโยชน์ของบุคคลอื่น
14. หลักที่เกี่ยวข้องกับศักดิ์ศรีของมนุษย์
15. หลักการประนีประนอม
16. หลักการยอมรับข้อสงสัย

โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ (2534 : 51-54) ให้คำอธิบายเกี่ยวกับ "ประชาธิปไตย" (Democracy) ว่า มีรากศัพท์มาจากภาษากรีก 2 คำ คือ "Demos" แปลว่า ประชาชน และ "Kratos" แปลว่า อำนาจ เมื่อรวมกันจึงมีความหมายว่า "อำนาจของประชาชน" หรือ "ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจ" ฉะนั้นหลักการพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตยก็คือ "การยอมรับนับถือความสำคัญและความมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ของบุคคล ความเสมอภาคและเสรีภาพในการดำเนินชีวิต"

โดยลักษณะสำคัญของการปกครองแบบประชาธิปไตย มี 4 ประการ สรุป
ได้ดังนี้ :

1. ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย คือ ประชาชนมีอำนาจ
สูงสุดในรัฐ
2. ประชาชนทุกคนมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันทางกฎหมาย รวมถึง
การมีสิทธิเสรีภาพในขอบเขตของกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน
3. การดำเนินการต่าง ๆ ของรัฐ ถือเอาเสียงส่วนมากเป็นเครื่อง
ตัดสินแต่ในขณะเดียวกัน เสียงส่วนน้อยก็จะได้รับความคุ้มครองทางกฎหมายที่ป้องกันมิให้ประชาชนส่วนใหญ่กดขี่ข่มเหงอย่างผิดทำนองคลองธรรม
4. กระบวนการของประชาธิปไตย คือ วิธีการปกครองซึ่งได้รับความ
ยินยอมพร้อมใจของประชาชนส่วนใหญ่ ซึ่งแสดงออกในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเลือกตั้ง
การอภิปราย การออกเสียงประชามติ การเสนอร่างกฎหมายของประชาชน เป็นต้น

สุชีพ ปุญญานุภาพ (2528) ให้คำจำกัดความของประชาธิปไตยว่า
ประชาธิปไตยแยกออกเป็น "ประชา" กับ "อธิปไตย" แปลว่า ประชาชนเป็น
ส่วนใหญ่ ซึ่งความหมายนี้ใกล้เคียงกับภาษาอังกฤษ คือ "Democracy" ที่มาจาก
ภาษากรีกว่า "DemoKratia" แปลว่าอำนาจของประชาชน หรือรูปการปกครองที่
ชนทุกชั้นมีอำนาจสูงสุด และใช้อำนาจนั้นผ่านทางผู้แทนของตน

สมบูรณ์ สุขสำราญ (2527 : 79) กล่าวถึง ระบอบประชาธิปไตยว่า หมายถึง ระบอบการปกครองที่ประชาชนเป็นผู้ใช้อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ

วิสุทธิ โภธิแทน (2524 : 156) กล่าวถึงประชาธิปไตยว่า คือ ระบอบการปกครองที่ประชาชนมีอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ

Lipset (1972 : 124-142) กล่าวว่า ประชาธิปไตย หมายถึง ระบอบการเมืองที่เปิดโอกาส โดยใช้วิถีทางปกติธรรมดาทางรัฐธรรมนูญที่จะให้มีการเปลี่ยนตัวผู้ปกครองได้ อีกทั้งยังเป็นกลไกทางสังคมที่ช่วยให้มีการแก้ไขปัญหาในสังคมอันเกิดจากการตัดสินใจที่ขัดแย้งกันระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ การปกครองในระบอบประชาธิปไตยจึงเท่ากับเปิดโอกาสให้ประชาชนส่วนใหญ่ได้ใช้อิทธิพลของตนเข้ามากำหนดการตัดสินใจในนโยบายสาธารณะ โดยการเลือกบุคคลเข้าดำรงตำแหน่งทางการเมือง

Dahl (1966 : 3-5) ให้คำจำกัดความของประชาธิปไตยไว้ว่า หมายถึง กระบวนการซึ่งประชาชนควบคุมผู้นำได้มาก ประชาชนมีอำนาจในการควบคุมผู้นำของเขา มากกว่าจะถูกผู้นำควบคุม แต่การควบคุมดังกล่าวขึ้นอยู่กับ การเข้ามีส่วนร่วมอย่างสมบูรณ์หรือไม่ ตามวิธีการของประชาธิปไตยและในทางตรงกันข้ามในระบบประชาธิปไตย ผู้นำไม่สามารถจะใช้อิทธิพลครอบงำ (Dominate) ประชาชนซึ่งระมัดระวังและมีความสามารถในการใช้วิธีการของประชาธิปไตย

สำหรับแนวความคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตย ที่สามารถแบ่งแยกมุมมอง ออกได้เป็น 3 มิติ คือ มิติแนวความคิด มิติทางรูปแบบการปกครอง และมิติที่เป็นวิถีในการดำเนินชีวิตนั้น อธิบายได้พอสังเขป ดังนี้ (กมล สมวิเชียร, 2516 : 8 และ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2523 : 53-82)

1. ประชาธิปไตยในมิติที่เป็นแนวความคิด หรืออุดมการณ์ (Ideology)
 ลมี้หลักการสำคัญ ดังนี้

1.1 การยึดมั่นว่าประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่ดีที่สุด เพราะเป็น การปกครองที่เห็นความสำคัญของประชาชน ไม่ใช่บุคคลใดบุคคลเดียว หรือกลุ่มใด กลุ่มเดียว

1.2 เชื่อมั่น และศรัทธาในสติปัญญา การใช้เหตุผล และความ สามารถของมนุษย์ในการตัดสินใจต่าง ๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการคัดเลือกผู้นำ และการเลือกแนวทางการพัฒนาสังคมของตนไม่ว่าจะมีการศึกษามาก-น้อย ต่างกัน อย่างไร

1.3 การใช้อำนาจของผู้ที่ได้รับคัดเลือกเข้าไปทำหน้าที่แทนปวงชน นั้น จะต้องใช้อำนาจเพื่อป้องกัน และก่อให้เกิดความผาสุกแก่ประชาชนไม่ใช่ใช้อำนาจเพื่อลิดรอนเสรีภาพ และความเป็นอิสระของมนุษย์ หากผู้แทนปวงชนให้อำนาจผิดหลักการดังกล่าว ประชาชนก็มีสิทธิจะเรียกอำนาจคืนกลับมาได้

1.4 ยึดถือหลักเสรีภาพของมนุษย์ ของการมีอิสระในการเลือกคู่ การดำเนินชีวิตของตนเอง การแสดงความคิดเห็น เป็นต้น

1.5 ยึดถือหลักความเสมอภาคในการที่จะดำรงชีวิตอยู่และในการดำเนินชีวิตในทุก ๆ ด้านว่าจะได้รับการปฏิบัติจากรัฐโดยเท่าเทียมกัน ไม่มีการเลือกปฏิบัติต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นพิเศษ

2. ประชาธิปไตยในมิติทางรูปแบบการปกครอง (Democracy as a form of Government) หมายถึงประชาธิปไตยในด้านการจัดรูปแบบการปกครอง การกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันทางการเมือง กับบทบาทอำนาจหน้าที่ของสถาบันทางการเมือง ไปจนถึงวิธีในการตัดสินใจขัดแย้งตามแนวคิดแบบประชาธิปไตย สรุปได้ว่า ประชาธิปไตยในมิติทางรูปแบบการปกครอง หมายถึง กลวิธีในการใช้อำนาจในการปกครอง เพื่อให้สอดคล้องกับอุดมการณ์ประชาธิปไตย ซึ่งหลักในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยมีลักษณะดังนี้

2.1 มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน โดยให้ความสำคัญต่อแนวความคิดอื่น ๆ ที่แตกต่างกันด้วย ให้สิทธิในการแสดงความคิดเห็นและการใช้เหตุผลในการแก้ไข-ตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ

2.2 เสรีภาพของประชาชนจะต้องได้รับความคุ้มครอง

2.3 มีการคุ้มครองทางกฎหมายแก่ประชาชนทุกคน ขยายสิทธิทางการเมือง โดยไม่มีการแบ่งชนชั้นวรรณะของบุคคล

2.4 ประชาชนมีสิทธิทั่วไปในการเลือกตั้ง (Universal Suffrage) โดยจะต้องมีการเลือกตั้งอย่างเสรี (Free Election) ทั้งในระดับชาติและท้องถิ่น โดยผู้ที่ได้รับเลือกเข้ามานั้นจะอยู่ในตำแหน่งเป็นวาระ

2.5 มีการตัดสินปัญหาโดยใช้เสียงข้างมาก แต่ก็ต้องให้ความคุ้มครองแก่ฝ่ายเสียงข้างน้อยด้วย (Majority Rule and Minority Rights)

2.6 หลักของการปกครองต้องอยู่ภายใต้กฎหมาย (Rule of Law) ซึ่งตราหรือกำหนดขึ้นจากขบวนการหารือ (Deliberation Process) ที่ถูกต้อง ไม่ใช่การปกครองตามอำเภอใจของบุคคล หรือกลุ่มบุคคล

2.7 จัดระบบของความสัมพันธ์ทางอำนาจต่าง ๆ ที่เป็นสถาบันทางการเมืองการปกครอง โดยอาศัย "หลักการแบ่งอำนาจ" (Separation of Power) เพื่อถ่วงดุลย์อำนาจและป้องกันการครอบครองอำนาจจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

แม้ว่าหลักการของการปกครองที่เป็นประชาธิปไตยดังกล่าว จะเป็นหลักการที่ทุกประเทศที่มีการปกครองแบบประชาธิปไตยพึงยึดถือไว้ แต่ก็จะมีปรับปรุงหรือมีความแตกต่างกันไปในรายละเอียด เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับลักษณะของสังคมของประเทศนั้น ๆ

3. ประชาธิปไตยในมิติที่เป็นวิถีในการดำเนินชีวิต (A Way of Life) มีหลักการที่สำคัญดังต่อไปนี้ (Smith, 1965 : 1-12)

3.1 มีการใช้เหตุผลมากกว่าใช้อารมณ์

3.2 ให้ความสำคัญต่อปัจเจกบุคคล ในฐานะที่เป็นสมาชิกหน่วยหนึ่งของสังคม ดังนั้นสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลจึงควรได้รับการส่งเสริม คุ้มครอง และการเคารพโดยเสมอหน้ากัน

3.3 รัฐ หรือ รัฐบาล หรือ ข้าราชการ เป็นเพียงอุปกรณ์ หรือ เครื่องมือ (Means) ของสังคมและประชาชน ในการปกครองเท่านั้น โดยมี เป้าหมายอยู่ที่การสร้างสรรคความเจริญและความผาสุกให้แก่ประชาชนและสังคม เท่ากับว่าถือเอาประโยชน์สุขของประชาชนเป็นเป้าหมาย (Ends) ดังนั้น รัฐ หรือ รัฐบาล หรือ ข้าราชการ จึงเป็น ผู้ให้บริการ แก่ประชาชน มิใช่เป็น นายของประชาชน

3.4 หลักการให้ความยินยอมพร้อมใจ หรือความสมัครใจไม่ใช่ การบีบบังคับ

ดังนั้น ประชาธิปไตย ก็คือ แนวความคิด (อุดมการณ์) รูปแบบของ การปกครองและวิถีในการดำเนินชีวิต โดยมีลักษณะที่บ่งบอกถึงความเป็นประชา- ธิปไตย เช่น การยอมรับสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น การยึดถือเสียงข้างมากแต่ไม่ ละเลยเสียงส่วนน้อย การใช้เหตุผลและหลักการในการตัดสินใจหรือยุติปัญหาความ ขัดแย้งต่าง ๆ เป็นต้น โดยมีมติทั้ง 3 นี้ จะต้องมีความผสมผสานกลมกลืนและสอดคล้องกันด้วย เพราะหากมติใดมิตินึงขาดหลักแห่งความเป็นประชาธิปไตยไปแล้วก็ ถือได้ว่าสังคมนั้นยังไม่เป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง

สรุปได้ว่า นิยามของ "ประชาธิปไตย" ก็คือ การที่ประชาชนมีอำนาจ อธิปไตยสูงสุด โดยปวงชนจะเป็นผู้เลือกตัวแทนให้เข้ามาทำหน้าที่เกี่ยวกับการปก ครอง ดูแลและปกป้องคุ้มครองผลประโยชน์ ทั้งในด้านการเมืองการปกครอง กฎ หมายและทรัพย์สินทั้งปวงของตน ซึ่งมีหลักการขั้นมูลฐานของการเป็นประชาธิปไตย เป็นตัวกำหนด เช่น หลักการใช้เหตุผล หลักการเรื่องให้สิทธิและเสรีภาพในการ

แสดงความคิดเห็น หลักการให้ประชาชนพลเมืองเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมือง และการปกครองประเทศ หลักการถือเสียงหรือมติของประชาชนส่วนใหญ่เป็นสำคัญ โดยต้องไม่ละเลยต่อสิทธิและเสียงของฝ่ายข้างน้อย เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ นั้น จะต้องเกิดจากจิตสำนึกและความสมัครใจของประชาชนเองไม่ใช่เกิดจากการบีบบังคับ

สำหรับทัศนคติที่เป็นประชาธิปไตยนั้น Almond and Verba (1965 : 18-30) กล่าวไว้ว่า บุคคลที่มีทัศนคติหรืออุดมการณ์ที่เป็นประชาธิปไตยนั้น จะต้องเป็นบุคคลที่มีวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับแนวคิดแบบประชาธิปไตยและจะต้องมีความสำนึกในความสามารถทางการเมืองของตนเอง (Sense of Political Efficiency) กล่าวคือ ต้องเชื่อว่าตนเองสามารถที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมืองได้และอย่างเต็มที่ ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบพลเมือง ที่เอื้ออำนวยต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย (Civic Culture) ซึ่งวัฒนธรรมดังกล่าวมีดังต่อไปนี้

1. ความมีเหตุมีผล
2. การเข้าร่วมทางการเมืองอย่างกระตือรือร้น
3. การมีความรู้ในเรื่องทางการเมือง
4. มีสำนึกในความสามารถทางการเมืองของตน
5. การตัดสินใจปัญหาและข้อขัดแย้งใด ๆ จะต้องคิดและประเมินจาก หลักฐานต่าง ๆ ตามมติของส่วนใหญ่ โดยไม่ใช้อำนาจส่วนตัว

ดังนั้น "ทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย" นั้น โดยรวมแล้วจะต้องมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. มีทัศนคติที่ศรัทธาและเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองและเพื่อนมนุษย์ในการใช้สติปัญญา การรู้จักใช้เหตุผลและวิจารณ์ในการตัดสินใจ
2. มีทัศนคติต่อรัฐบาลในแง่ที่ถือเป็นเครื่องมือของสังคม ซึ่งสามารถในการตอบสนองต่อความต้องการของแต่ละคนได้
3. มีความเชื่อในสิทธิและเสรีภาพของมนุษย์ โดยอยู่ภายใต้ความมีเหตุผล และการสร้างสรรค์
4. เชื่อมั่นในประสิทธิภาพทางการเมืองของตน ถึงการเรียกร้องในสิทธิอันพึงได้ของตนเอง
5. ยอมรับในความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันของมนุษย์ทั้งตามกฎหมายและในทางการเมือง
6. ยอมรับและเคารพ กฎ กติกาของสังคมอย่างเคร่งครัด
7. มีทัศนคติในเชิงประนีประนอม (Compromise) ต่อกรณีที่เกิดความขัดแย้งต่อกันขึ้น รู้จักการปรับตัว ยอมรับความคิดที่สมเหตุสมผล และยอมรับในเสียงข้างมาก

สำหรับระบบการปกครองแบบ "เผด็จการ" (Dictatorship) ซึ่งตรงข้ามและแตกต่างกับระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้น จรูญ สุภาพ (2535 : 95) ให้นิยามความหมายของ เผด็จการ ว่า เป็นระบอบการปกครองที่ผู้นำมีอำนาจในการปกครองประเทศอย่างมากมาย อำนาจที่มีเกิดขึ้นจากการสร้างอิทธิพลส่วนตัว ไม่ใช่เกิดจากบทบัญญัติของกฎหมาย หรือเป็นไปตามวิถีทางของรัฐธรรมนูญ การปกครองแบบนี้ราษฎรไม่มีสิทธิเสรีภาพแต่อย่างใด ดังเช่นการปกครองของ มุสโสลินี ฮิตเลอร์ และสตาลิน เป็นต้น

นอกจากนั้น ลักษณะสำคัญของระบบการเมืองแบบเผด็จการทุกระบบ ได้แก่ การถืออำนาจเป็นสิ่งสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด ดังนั้น จึงมีคำในภาษาอังกฤษที่เรียกระบบเผด็จการว่า "ออทอริตาเรียนนิสซึม" (Authoritarianism) ซึ่งมาจากคำว่า "ออทอริตี" (Authority) แปลว่า อำนาจ ออทอริตาเรียนนิสซึม จึงแปลว่า "อำนาจนิยม" โดยประเทศที่ใช้ระบบการเมืองเผด็จการแบบออทอริตาเรียนนิสซึม (หรือเผด็จการแบบอำนาจนิยม) อาจไม่เป็นเผด็จการแบบโทแทลลิตาเรียนนิสซึม (หรือเผด็จการแบบเบ็ดเสร็จ) แต่เผด็จการแบบโทแทลลิตาเรียนนิสซึม จะต้องมึลักษณะของออทอริตาเรียนนิสซึมอยู่ด้วยเสมอไป (2538 : 18)

ความแตกต่างระหว่าง เผด็จการอำนาจนิยม กับ เผด็จการเบ็ดเสร็จ

1. ในแง่จุดหมายปลายทาง เผด็จการอำนาจนิยมมุ่งควบคุมกิจกรรมทางการเมืองของบุคคลเท่านั้น ในขณะที่เผด็จการเบ็ดเสร็จมุ่งควบคุมกิจกรรมของบุคคลทั้งในส่วนที่เป็นการเมืองและส่วนที่ไม่ใช่การเมือง

2. ในแง่สถาบันและองค์การทางสังคม ประเทศที่ใช้ระบบเผด็จการอำนาจนิยมไม่ได้ควบคุมไปถึงครอบครัว ศาสนา การศึกษา ชมรมหรือสมาคมต่าง ๆ แต่เผด็จการเบ็ดเสร็จถือว่า องค์การและสถาบันต่าง ๆ ในสังคมจะต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐโดยสิ้นเชิงและต้องปฏิบัติตามอุดมการณ์ที่รัฐกำหนดขึ้น

3. ในแง่วิธีการ ระบบเผด็จการอำนาจนิยมแม้จะใช้วิธีการลงโทษที่รุนแรง แต่ยังใช้กระบวนการทางกฎหมายหรือกระบวนการยุติธรรมอยู่บ้าง แต่ในระบบเผด็จการเบ็ดเสร็จนั้น จะมีวิธีการลงโทษที่รุนแรง ทารุณไม่ยึดถือแนวทางของกฎหมายหรือกระบวนการยุติธรรม มุ่งเน้นที่การรักษาอุดมการณ์และความมั่นคงของชาติที่ผู้นำกำหนดขึ้นเป็นหลัก

4. ในแง่การปฏิบัติตน ในระบบเผด็จการอำนาจนิยมนั้น ประชาชนมีหน้าที่ต้องเคารพ เชื่อฟังคำสั่งของรัฐหรือผู้ปกครองอย่างเคร่งครัด ส่วนในระบบเผด็จการเบ็ดเสร็จนั้น นอกจากจะต้องปฏิบัติตามคำสั่งของรัฐแล้ว ประชาชนจะต้องแสดงความจงรักภักดีทั้งในด้านการกระทำและจิตใจ กล่าวคือ จะต้องมีความสำนึก ความรู้สึก ความผูกพัน ด้วยการแสดงว่า มี "จิตใจ" (Spirit) ที่จะสนับสนุนระบบการเมืองที่มีอยู่โดยดุษณีภาพ

โทวิท วงศ์สุรวัฒน์ (2534 : 50-51) กล่าวถึง ระบบการปกครองแบบเผด็จการในปัจจุบันว่า แบ่งได้ 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ เผด็จการแบบอำนาจนิยม (Authoritarianism) กับ เผด็จการแบบเบ็ดเสร็จ (Totalitarianism)

โดยเผด็จการแบบอำนาจนิยม คือ การที่คนกลุ่มหนึ่ง เข้ายึดอำนาจในการปกครองประเทศ ตั้งรัฐบาลขึ้นบริหารประเทศเอง ไม่ใช่รัฐบาลที่มาจากการ

เลือกตั้งของประชาชน มุ่งจำกัดสิทธิทางการเมืองของประชาชนเป็นสำคัญ แต่ในด้านอื่น ๆ เช่นทางสังคม เศรษฐกิจมักไม่เข้ามาควบคุมมากนัก เน้นการรักษาอำนาจระดับชาติมากกว่าจะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับชีวิตส่วนตัวของประชาชนตราบใดที่ยังไม่ขัดต่อการรักษาอำนาจของรัฐบาล ประเทศด้อยพัฒนาและประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่มักมีการปกครองในลักษณะนี้ เช่น ประเทศในทวีปแอฟริกา บราซิล พม่า อินโดนีเซีย อียิปต์ จอร์แดน ซาอุดีอาระเบีย เป็นต้น

ส่วนเผด็จการแบบเบ็ดเสร็จนั้น ก็เป็นรัฐบาลที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้งจากประชาชนเช่นกัน มีระบบการปกครองที่ควบคุมประชาชนในทุก ๆ ด้าน ทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและจิตวิทยา มีอุดมการณ์ที่แน่นอน เช่น พวกเผด็จการขวาจัด (Fascism) หรือ เผด็จการซ้ายจัด (Communism) โดยเผด็จการขวาจัดมุ่งเน้นเรื่องชาตินิยมเป็นหลัก ในขณะที่เผด็จการซ้ายจัดมุ่งเน้นเรื่อง การต่อสู้ระหว่างชนชั้น โดยเน้นที่ชัยชนะของชนชั้นกรรมาชีพ

สำหรับ ทศนคติแบบเผด็จการ นั้น เป็นทศนคติที่อยู่คนละขั้วกับทศนคติแบบประชาธิปไตย กล่าวคือ มักจะเป็นผู้ที่นิยมอำนาจเผด็จการ และนิยมความรุนแรงในการแก้ไขปัญห่า อ่อนน้อมต่อผู้มีอำนาจ มองปัญหาความยุ่งยากของบ้านเมืองว่ามีเสรีภาพมากเกินไป ไม่ยอมรับแนวความคิดเรื่องความเสมอภาคและเสรีภาพของมนุษย์ เชื่อเรื่องบุญกรรม-วาสนา มากกว่าการใช้เหตุผล เป็นต้น ซึ่งมีผู้ที่ศึกษาและสรุปถึงทศนคติแบบเผด็จการเอาไว้หลายท่าน ดังนี้

Fromm (1941 : 160-166) เสนอความคิดในการกำหนดทัศนคติแบบ
Facism โดยมีแบบแผนของบุคลิกภาพเผด็จการทั้ง 9 ประการ ดังนี้

1. มีลักษณะค่านิยมที่อยู่กับวัฒนธรรมและประเพณีเดิมของสังคม
2. มีลักษณะการยอมรับอำนาจโดยปราศจากการไตร่ตรองและ
โต้แย้ง
3. มีลักษณะของการมีความก้าวร้าวสูง
4. มีลักษณะต่อต้านความคิดเห็น จินตนาการ และจิตใจอ่อนโยน
5. มีลักษณะความเชื่อแบบดั้งเดิมในอำนาจลึกลับและยินดีกับกฎ
เกณฑ์เก่า ๆ
6. มีลักษณะนิยมการใช้อำนาจและความดุเดือดแบบแข็งกร้าว
7. มีลักษณะของความเป็นศัตรู และการเยาะเย้ยดูถูกมนุษย์
8. มีลักษณะของการมองโลกในแง่ร้าย
9. ใส่ใจกับเรื่องทางเพศของผู้อื่นมากเกินไป

Stammer (1968 : 161-168) และ Adorno (1950 : 16-18)

อธิบายสรุปถึงทัศนคติแบบเผด็จการไว้ดังนี้

1. เป็นคนที่ยอมรับอะไรง่าย ๆ ไม่ค่อยมีการตรึงตรองหรือคิดโต้แย้ง
2. มองโลกและสังคมในแง่ร้าย
3. เคร่งครัดต่อกฎเกณฑ์มากเกินไป
4. เป็นพวกชาตินิยม ใจแคบ และรวมทั้งดูหมิ่นเหยียดหยามต่อคนชาติ

อื่นว่าต่ำต้อยกว่าตน

Halsey (1968 : 204-208) เสนอความคิดเกี่ยวกับทัศนคติแบบ

เผด็จการว่า หมายถึง แนวความคิดที่ต้องการจะรักษาไว้ซึ่งชนบทรรมนิยมประเพณีตลอดจนสถาบันของสังคมที่มีอยู่ โดยยกคุณค่าของสถาบันและประเพณีต่าง ๆ ขึ้นอยู่เหนือสิ่งใด และพยายามที่จะขจัดหรือ ระงับการกระทำใดๆ อันจะนำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงของสถาบันและประเพณีนั้น ๆ โดยมองว่า การเปลี่ยนแปลงจะก่อให้เกิดผลร้ายหรือเป็นอันตรายต่อสังคม

จากที่กล่าวไปแล้วนั้นพอจะสรุปได้ว่า ทัศนคติแบบเผด็จการนั้น มีลักษณะ

ดังต่อไปนี้

1. มีความเชื่อว่าการปกครองสังคมมนุษย์เป็นเรื่องของเจตนาจะ
ทำลาย ดังนั้นปัญหาทางการเมืองจึงเป็นปัญหาทางขวัญและศรัทธา พวกเผด็จการ
จึงยึดติดอยู่กับความเชื่อในเรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติ

2. มีความรู้สึกผู้พัวพันกับสังคมและประเพณีสูงมาก

3. ไม่เชื่อในความเสมอภาคเพราะเชื่อว่า สังคมที่เจริญแล้วนั้น
ต้องมีการจัดระเบียบแห่งชนชั้นที่ดี-ไม่ดี อ่อนแอ-ไม่อ่อนแอ ออกจากกัน

4. เชื่อว่าสิทธิในทรัพย์สิน เป็นสิทธิพื้นฐานอันมีค่าที่สุดของมนุษย์
ดังนั้น ไม่สามารถแยกสิทธิในทรัพย์สินออกจากเสรีภาพได้

5. เชื่อว่าคนมีความต้องการทางอารมณ์ และยอมแสวงหาผล
ประโยชน์ส่วนตัว มากกว่าการใช้เหตุผล

6. เชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงและการปฏิรูป เป็นสิ่งที่ไม่เหมือนกัน
และการเปลี่ยนแปลงจะเป็นการทำลายมากกว่าที่จะเป็นธรรมชาติของโลก

ดังนั้น การที่รัฐมีนโยบายมุ่งเน้นการพัฒนาประเทศไปสู่วิถีทางแห่งการ
เป็นประชาธิปไตยนั้น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพและมีคุณสมบัติตาม
ครรลองของความเป็นประชาธิปไตย จึงถือเป็นสิ่งสำคัญประการแรกที่รัฐต้องให้
ความสนใจและดำเนินการอย่างจริงจัง โดยมีระดับของทัศนคติทางการเมืองของ
สมาชิกในสังคมเป็นตัวบ่งชี้ถึงระดับความคิดและระดับคุณภาพของประชาชนในประเทศ

โดยเฉพาะทัศนคติทางการเมืองของครูสตรีระดับประถมศึกษา ซึ่งถือเป็นตัวกระทำการ (Actor) ที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งของกระบวนการขัดเกลาทางสังคมการเมือง เนื่องจากกลุ่มสตรีเป็นกลุ่มใหญ่ที่ประกอบอาชีพครู มีรูปแบบการขัดเกลาและการถ่ายทอดที่ชัดเจน เป็นทางการ และมีกระบวนการขัดเกลาที่ใช้ระยะเวลายาวนานต่อเนื่อง ในอันที่จะส่งผลและมีอิทธิพลต่อความคิด ค่านิยมและแนวโน้มทัศนคติทางการเมืองของเด็กและเยาวชนได้ ซึ่งในช่วงวัยดังกล่าวกำลังเป็นวัยที่พร้อมจะเรียนรู้และรับข้อมูลข่าวสารอย่างเต็มที่ นอกจากนี้ ทัศนคติทางการเมืองของครูสตรียังจะเป็นภาพสะท้อนความคิด ค่านิยมและวัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมนั้น ๆ ว่ามีความพร้อมต่อการพัฒนาหรือไม่ เช่น ความคิดเรื่องสิทธิสตรี ความเชื่อมั่นในประสิทธิภาพทางการเมืองของสตรี เป็นต้น

2. แนวความคิดเรื่องวัฒนธรรมทางการเมือง

ความหมายโดยทั่วไปของ วัฒนธรรม มีผู้ให้นิยามความหมายไว้หลายท่านกล่าวคือ "วัฒนธรรม" หมายถึง แบบแผนในการคิดการกระทำหรือเป็นวิถีชีวิตของคนในสังคมใดสังคมหนึ่ง เป็นแบบแผนหรือวิถีชีวิตทุกด้านของชีวิตมนุษย์รวมทั้งทางด้านการเมือง การศึกษา วัฒนธรรมของสังคม นอกจากจะทำให้เราเห็นเอกลักษณ์ของสังคมนั้นแล้ว ยังจะทำให้เข้าใจการกระทำ เข้าใจความคิดของคนในสังคมนั้นอีกด้วย (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2532 : 182)

Tylor (1877 : 1) ให้นิยามของ "วัฒนธรรม" ไว้ว่า เป็นสิ่งหรือสภาวะที่สลับซับซ้อน ประกอบด้วยความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ กฎหมาย จารีต ประเพณี ลักษณะนิสัยและสมรรถนะที่มนุษย์พึงมีพึงประสงค์ ในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม

Klukhon (1968 : 86) "วัฒนธรรม" หมายถึง แบบอย่างหรือธรรมเนียมปฏิบัติที่มนุษย์สร้างขึ้นมา เพื่อเป็นแนวทางหรืออุปกรณ์ในการดำรงชีวิตของคนแต่ละกลุ่ม

สุภัตรา สุภาพ (2538 : 35) สรุปถึงความหมายของ "วัฒนธรรม" ว่า วัฒนธรรมมีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่าง ที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือสังคมใดสังคมหนึ่ง ที่ประกอบด้วยความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศีลธรรม กฎหมาย ประเพณี วิทยาการ และทุกสิ่งทุกอย่างที่คิดและทำในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม วัฒนธรรมแบ่งได้เป็น วัฒนธรรมวัตถุ (Material Culture) กับ วัฒนธรรมไม่เกี่ยวกับวัตถุ (Non-Material Culture)

งามพิศ สัตย์สงวน (2537 : 313) กล่าวว่า วัฒนธรรมประกอบด้วยสิ่งแรก คือ พฤติกรรมและความคิดต่าง ๆ ที่เป็นสมบัติของสังคมและที่ถูกรักษาไว้โดยการเรียนรู้ สืบสอนและถ่ายทอดในหมู่สมาชิกของสังคม

นอกจากนี้ ยังกล่าวถึงการนิยามความหมายของ "วัฒนธรรม" ในแง่มุมของนักมานุษยวิทยาไว้ดังนี้ (2537 : 2) คำว่า วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิตหรือชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ทุกด้าน มนุษย์ในทุกสังคมจะมีพฤติกรรมทางสังคมไปตามประเพณีและวัฒนธรรม ถูกแสดงออกมาให้เห็นได้โดยแบบแผนพฤติกรรมต่าง ๆ

ซึ่งแบบแผนพฤติกรรมเหล่านั้นจะสะท้อนให้เห็นกฎเกณฑ์ ข้อบังคับต่าง ๆ ที่กำหนดว่า มนุษย์ในสังคมต่าง ๆ จะมีพฤติกรรมทางสังคมกันอย่างไรบ้าง โดยทั่วไปมนุษย์สร้าง วัฒนธรรมและส่งผ่านไปให้ลูกหลาน แต่ในเวลาเดียวกันวัฒนธรรมหล่อหลอมตัวมนุษย์ เช่นกัน ดังนั้นมนุษย์ในทุกชุมชน ทุกสังคม จะมีพฤติกรรมทางสังคม มีความคิดและ ความรู้สึกในโลกของวัฒนธรรมเท่านั้น

พฤทธิสาธิต ชุมพล (2535 : 91) กล่าวถึง "วัฒนธรรม" ว่าหมายถึง แบบอย่างของการดำรงชีวิตของชนหมู่ใดหมู่หนึ่งและก่อนที่จะเป็นแบบอย่างขึ้นมาได้ จะต้องมีการปฏิบัติที่คล้ายตามกันในหมู่คนจำนวนมากจนปฏิบัติตามกันไปทั้งกลุ่ม อีกทั้ง ปฏิบัติสืบทอดต่อกันไปเป็นเวลานาน จนปรากฏเป็นแบบอย่างชัดเจนแน่นอน

กล่าวโดยสรุปแล้ว "วัฒนธรรม" ในทางสังคมวิทยา มีความหมายครอบคลุมไปถึงแบบแผนในการดำรงชีวิตของมนุษย์ในทุก ๆ ด้าน ทั้งสิ่งที่เป็นวัตถุและ สิ่งที่ไม่ใช่วัตถุ โดยเกิดจากการเรียนรู้ การส่งผ่านและถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่ อีกรุ่นหนึ่ง และประการสำคัญคือ วัฒนธรรมถือเป็น มรดกทางสังคม

วัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture) ถือเป็นส่วนหนึ่งของ ระบบวัฒนธรรมโดยรวม ซึ่งต้องอาศัย กระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดสาระ เนื้อหาต่าง ๆ ทางการเมืองจาก คนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง เนื่องจากการขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการ ขัดเกลาที่กว้างขวางรอบด้านเป็นการอบรมบ่มนิสัย สอนสั่งสมาชิกของสังคมทั้งด้าน ครอบครัวยุทธศาสตร์ อนามัย ศาสนา นันทนาการ ภาษาและสื่อสารการศึกษา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งเรื่องการเมืองอีกด้วย (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2532 : 203)

พัทธา สายหู (2529 : 107) กล่าวว่า การอบรมให้รู้ระเบียบ หรือ การขีดเส้นทางสังคม คือ กระบวนการที่สังคมหรือกลุ่ม สังสอน โดยทางตรงหรือ ทางอ้อมให้ผู้ที่จะเป็นสมาชิกของกลุ่มได้ เรียนรู้และรับเอาระเบียบวิธี กฎเกณฑ์ ความประพฤติและคุณค่าต่างๆที่กลุ่มนั้นได้กำหนดไว้เป็นระเบียบแบบแผนของความ ประพฤติและความสัมพันธ์ของสมาชิกของสังคมนั้น

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2523) ให้นิยามไว้ว่า การขีดเส้นทางสังคม คือ กระบวนการที่บุคคลเรียนรู้ และฝึกฝนการเป็นสมาชิกของสังคม และการพัฒนา บุคลิกภาพ (เอกลักษณ์ของบุคคล) ส่วนการขีดเส้นทางสังคมทางด้านการเมืองนั้น ก็คือ กระบวนการที่บุคคลเรียนรู้และฝึกฝนทางด้านการเมือง รวมทั้งการพัฒนา บุคลิกภาพด้านการเมืองของตน

สุพัตรา สุภาพ (2538 : 48) สรุปถึง การขีดเส้นทางสังคมว่า เป็นกระบวนการทั้งทางตรงและทางอ้อมที่มนุษย์ในสังคมหนึ่งๆได้เรียนรู้คุณค่า กฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผนของกลุ่มหนึ่งๆกำหนดหรือวางไว้ เพื่อเป็นแบบแผนของ การปฏิบัติต่อกันและให้บุคคลได้พัฒนาบุคลิกภาพของตนเอง โดยความมุ่งหมายของ การขีดเส้นทางสังคม (2538 : 52-53) มีดังนี้

1. เพื่อการปลูกฝังระเบียบวินัย ให้สมาชิกมีแบบของความประพฤติ ตามที่กลุ่มกำหนดหรืออนุญาต เพื่อผลประโยชน์ในวันข้างหน้า
2. เพื่อปลูกฝังความมุ่งหวัง ช่วยให้ผู้คนมีกำลังใจในการทำตาม ระเบียบวินัยต่าง ๆ โดยเฉพาะความมุ่งหวังที่สังคมยกย่อง

3. เพื่อสอนให้รู้จักบทบาทและทัศนคติต่าง ๆ ในการติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ อย่างเหมาะสมตามกาลเทศะและโอกาส

4. เพื่อสอนให้เกิดความชำนาญหรือทักษะ ในการร่วมกิจกรรมกับผู้อื่นในสังคม

แนวความคิดเกี่ยวกับการขัดเกลาทางสังคม มีหลายแนวทางด้วยกัน โดยแบ่งเป็น 3 แนวทาง (Dowes & Huges, 1972 : 180 - 182) คือ:

1. การขัดเกลาทางสังคมที่เป็นการสืบทอดวัฒนธรรมระหว่างคนรุ่นหนึ่ง กับคนอีกรุ่นหนึ่ง (Socialization as enculturation) เช่น การถ่ายทอดจากบิดา-มารดา ไปสู่บุตร เป็นต้น

แนวความคิดนี้ ศึกษาพิจารณาถึงการที่บุคคลรับเอาวัฒนธรรมต่าง ๆ มาเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพของเขานั้น เกิดจากการรับรู้ที่เป็นประจำ บ่อย ๆ ซ้ำ ๆ ซาก ๆ และเป็นเวลานาน จนสามารถซึมซาบเข้าไปโดยแทบไม่มีการแปรสภาพวัฒนธรรมนั้น ๆ เลย

สรุปได้ว่า ในแนวความคิดนี้ เห็นว่า การถ่ายทอดวัฒนธรรมหรือการขัดเกลาทางสังคมในลักษณะจากรุ่นหนึ่ง สู่อีกรุ่นหนึ่งนั้น มีลักษณะสำคัญ คือ

1.1 การรับวัฒนธรรมของเด็กนั้นเป็นอย่างตรงไปตรงมา และไม่มีปฏิกิริยาโต้ตอบ หรือกลั่นกรองวัฒนธรรมแต่อย่างใด (Passive Recipient)

1.2 มองว่าวัฒนธรรมของตนนั้นมีความมั่นคงถาวร (Stable Culture) และมีเนื้อหาที่กลมกลืนกันอยู่แล้ว ดังนั้นจึงไม่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด

1.3 มองว่า กระบวนการขัดเกลาทางสังคม กับ กระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอื่น ๆ มีความสัมพันธ์ และเกี่ยวเนื่องกัน แยกจากกันได้ยาก ซึ่งปัจจัยต่าง ๆ นั้นจะสนับสนุนในการคงอยู่ของวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ

2. การขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการควบคุมแรงดลส่วนบุคคล (Impulse Control)

ในแนวคิดแนวนี้มองว่า กระบวนการขัดเกลาทางสังคม เป็นกระบวนการจำกัดขอบเขตแรงกระตุ้นทางธรรมชาติของบุคคลที่ติดตัวมาแต่กำเนิด (Innate Drives) ซึ่งหากปล่อยให้มีผลต่อพฤติกรรมโดยลำพังแล้ว อาจจะทำให้เกิดความระส่ำระสายในสังคมได้ กระบวนการขัดเกลาทางสังคมจึงทำหน้าที่หล่อหลอมให้บุคคลผันแปรพฤติกรรมซึ่งเกิดจากแรงกระตุ้นทางธรรมชาตินั้น ให้ไปในทางที่สังคมจะยอมรับได้

แนวคิดนี้มีรากฐานสำคัญมาจากทฤษฎีทางจิตวิเคราะห์ (Psycho-Analysis) ส่วนในด้านที่เกี่ยวกับการเมืองนั้น การขัดเกลาจะช่วยให้แรงผลักดันทางธรรมชาติส่วนบุคคลได้รับการขัดเกลาให้มุ่งสู่ผลประโยชน์ของสาธารณะชนมากกว่ามุ่งแต่ประโยชน์ส่วนตัว

3. การขัดเกลาทางสังคมเป็นการเตรียมบุคคลเข้ารับบทบาทต่าง ๆ ในสังคม (Role Training)

ในแนวคิดนี้มองว่ากระบวนการขัดเกลาทางสังคม เป็นกระบวนการ
ที่จะทำให้ปัจเจกบุคคลประพฤติและปฏิบัติตาม (Conform to) บรรทัดฐาน (Norms)
ของสังคม

การที่บุคคลประพฤติและปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคมนั้น แนวคิด
นี้มองว่าจะช่วยให้สังคมดำรงโครงสร้างของตัวมันเองต่อไปได้ ซึ่งวิธีในการดำรง
อยู่ของโครงสร้างสังคม ก็คือ การสรรหาและคัดเลือกบุคคลให้สวมบทบาทต่าง ๆ
ตามความเหมาะสมในสังคมได้ เช่น เป็นครู เป็นแพทย์ เป็นทหาร เป็นตำรวจ
เป็นนักการเมือง เป็นต้น

ซึ่งในแนวความคิดนี้มองว่า กระบวนการขัดเกลาทางสังคมจะมี
ความสำคัญอย่างยิ่งต่อการหล่อหลอมพฤติกรรมของบุคคล และมุ่งพิจารณาถึงผลกระทบ
ของการขัดเกลาฯ ต่อสังคม และตัวแทน (Agents) ซึ่งก็จะมีความสัมพันธ์ได้หลาย
รูปแบบ และรูปแบบของความสัมพันธ์นั้นจะเป็นตัวชี้ให้เห็นถึงความขัดแย้ง และ
การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้

ส่วนนิยามความหมายของ การขัดเกลาทางการเมือง หรือ การกล่อม
เกลาทางการเมือง ซึ่งถือว่าเป็นการขัดเกลาทางสังคมอย่างหนึ่งนั้น มีผู้ให้นิยาม
ความหมายไว้หลายท่านดังนี้

Greenstein (1968) ให้ความหมายว่า การขัดเกลาทางการเมือง เป็นการให้ข่าวสารทางการเมือง การปลูกฝังค่านิยมทางการเมือง และการให้ความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติต่าง ๆ ทางด้านการเมืองอย่างมีเจตนา ซึ่งกระทำโดยตัวหน้าที่มีความรับผิดชอบอย่างเป็นทางการในเรื่องของการอบรมสั่งสอน

Easton and Dennis (1969 : 7-8) ให้นิยามของ กระบวนการกล่อมเกลาเรียนรู้ทางการเมือง ว่าหมายถึง วิธีการที่สังคมส่งผ่านความโน้มเอียงทางการเมือง (Political Orientations) ต่าง ๆ อันได้แก่ ความรู้ ทศนคติ ปทัสถาน และค่านิยม จากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งแล้ว สมาชิกใหม่ของระบบการเมืองก็ต้องแสวงหาแบบแผนของความโน้มเอียงทางการเมืองใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา ซึ่งจะมีผลต่อความคงอยู่ของระบบการเมืองแต่ละระบบการเมือง ดังนั้น กระบวนการกล่อมเกลาเรียนรู้ทางการเมืองและทราบถึงแบบแผนพฤติกรรมทางการเมืองของตน

Langton (1969 : 4-10) สรุปว่า กระบวนการกล่อมเกลาเรียนรู้ทางการเมืองเป็นกระบวนการที่เกี่ยวกับวิถีทางการสืบทอดวัฒนธรรมทางการเมืองในสังคมหนึ่งจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง เป็นกระบวนการสืบทอดที่ดำเนินการผ่านตัวการต่างๆ ของสังคม ซึ่งจะทำให้แต่ละคนได้เรียนรู้ในอันที่จะกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ของตนกับการเมืองให้เหมาะสม

Dawson and Prewitt (1969 : 6) อธิบายว่า กระบวนการกล่อมเกลาเรียนรู้ทางการเมืองเป็นกระบวนการที่ประชาชนสร้างความคิดเห็นของตนเกี่ยวกับการเมือง และในอีกแง่หนึ่งก็เป็นวิธีการที่คนรุ่นหนึ่งส่งผ่านปทัสถานและความเชื่อทางการเมืองไปยังคนรุ่นต่อไป

Siegel (1967 : 13) ได้ให้คำนิยามว่า กระบวนการกล่อมเกลา เรียนรู้ทางการเมือง เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดทัศนคติและพฤติกรรมทางการเมือง ซึ่งเป็นที่ยอมรับและดำเนินอยู่ในระบบการเมืองจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง

ทินพันธ์ นาคะตะ (1975 : 88) ได้ให้คำนิยามไว้ว่า "กระบวนการกล่อมเกลาเรียนรู้ทางการเมือง โดยทั่วไปเป็นการพัฒนาพฤติกรรมของบุคคล ซึ่งกระทำต่อกันและเป็นกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมือง แต่ในกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมโดยทั่วไปนั้น บุคคลจะเรียนรู้ทั้งสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการเมืองและไม่เกี่ยวข้องกับการเมืองโดยตรงแต่สิ่งเหล่านี้มีผลต่อทัศนคติและพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคลด้วย"

พรศักดิ์ ผ่องแผ้วและสายทิพย์ สุกติพันธ์ (2526 : 19-20) อธิบายว่า กระบวนการกล่อมเกลาเรียนรู้ทางการเมือง เป็นกระบวนการที่บุคคลได้มาซึ่งความโน้มเอียงทางการเมือง (Political Orientations) ต่าง ๆ อันได้แก่ ความรู้ (Knowledge) หรือ (Cognition) ความเชื่อ (Beliefs) ทัศนคติและความรู้สึก (Attitude and Feeling) ค่านิยม (Value) ที่เกี่ยวข้องกับระบบการเมือง กระบวนการกล่อมเกลาเรียนรู้ทางการเมืองนี้อาจเป็นการรักษาและ ส่งผ่าน (Maintain and Transmit) หรือการแปลงรูป (Transform) หรือสร้าง (Create) ความโน้มเอียงทางการเมืองเหล่านั้นก็ได้

พฤษวิสาณ ชุ่มพล (2535 : 64) กล่าวถึง การกล่อมเกลาทางการเมือง (Political Socialization) หรือ สังคมประกิตทางการเมือง หรือ สังคมกรรมทางการเมือง เป็นหน้าที่ (Function) หนึ่งที่ระบบการเมืองทุกระบบจะต้องกระทำ

เป็นกระบวนการซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) กล่าวคือ การขัดเกลาให้สมาชิกของสังคมได้เรียนรู้วิถีทางการดำเนินชีวิตในสังคมนั้น ๆ เพื่อที่จะสามารถมีส่วนร่วมในฐานะสมาชิกที่มีประสิทธิภาพตามสมควรของกลุ่ม หรือสังคมนั้น ๆ กระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองก็คือ การขัดเกลาทางสังคมที่มีผลต่อพฤติกรรมทางการเมือง

กล่าวโดยสรุปก็คือ การขัดเกลาทางการเมืองหรือการกล่อมเกลาทางการเมือง เป็นกระบวนการที่บุคคลได้มาซึ่งความโน้มเอียงทางการเมืองต่าง ๆ อันประกอบด้วย ค่านิยม ความรู้ ทักษะ และความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับระบบการเมือง กระบวนการทางการเมือง อำนาจทางการเมือง บุคคลากรทางการเมือง และบทบาทต่าง ๆ ในระบบการเมือง ซึ่งการขัดเกลาทางการเมืองนี้อาจเป็นการรักษาและส่งผ่าน (หรือเรียกว่า "การถ่ายทอด") หรือการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนสร้างค่านิยมเอียงทางการเมืองใหม่ได้

องค์ประกอบของการขัดเกลาทางการเมือง แบ่งออกได้ดังนี้ (สัญญา
สัญญาวิวัฒน์, 2532 : 205-207)

1. ความรู้และประสบการณ์ทางการเมือง เกี่ยวข้องกันกับเรื่องของค่านิยม บรรทัดฐาน อุดมการณ์ ความเชื่อ องค์การทางการเมือง เป็นต้น ซึ่งจะมีผลต่อการถ่ายทอด ฝึกฝน และการขัดเกลาทางการเมืองต่อสมาชิกในสังคม

2. การกระทำระหว่างกันทางสังคม (Social Interaction) ระหว่างผู้ให้การขัดเกลากับผู้รับการขัดเกลา ซึ่งจะต้องมีการติดต่อสัมพันธ์กันในการถ่ายทอดความรู้ และอบรมทางการเมือง ซึ่งจะต้องมีการติดต่อสัมพันธ์กัน

ในการถ่ายทอดความรู้ และอบรมทางการเมือง การกระทำระหว่างกันนี้จะทำให้เกิดพัฒนาการในพหุปัญญา ซึ่งเป็นรากฐานไปสู่ความพัฒนาทางอารมณ์และทางสังคมทำให้มีการเรียนรู้แบบแผนทางการเมืองได้ จนสามารถเป็นสมาชิกของชุมชนการเมือง เช่น เป็นพลเมืองของชาติได้

3. ภาษา (Language) เป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ทางการเมืองที่สำคัญ ภาษานี้ หมายถึงภาษาของสังคม และภาษาเฉพาะหรือศัพท์เทคนิคทางการเมืองด้วย การถ่ายทอดจะได้ผลเมื่อรู้ภาษากัน ซึ่งจะสามารถทำให้ผู้รับการขัดเกลาเกิดความเข้าใจอย่างเป็นระบบ และสามารถแลกเปลี่ยนความรู้สึนึกคิดและค่านิยมของตนกับผู้อื่นได้

4. ความรักความชอบพอ (Affection) หมายถึง ความรู้สึกหรืออารมณ์ของผู้ให้การขัดเกลาโดยเฉพาะ ผู้ให้การขัดเกลาจะต้องรักและชอบพอกับทางผู้รับการขัดเกลาอย่างแท้จริง ความเจริญเติบโตทางร่างกาย และจิตใจจึงจะเกิดขึ้นในผู้รับซึ่งจะเป็นรากฐานสำคัญให้ผู้รับยินดีประสานงานร่วมมือกับผู้อื่น พยายามเข้าใจผู้อื่น ช่วยเหลือผู้อื่น เป็นต้น

5. สภาพแวดล้อม การขัดเกลาทางการเมืองมีสภาพแวดล้อมต่าง ๆ กัน ประกอบด้วยสิ่งมีชีวิต เช่น บุคคลที่แวดล้อมเราอยู่ คือ พ่อ แม่ พี่ น้อง เป็นต้น และสิ่งไม่มีชีวิตเช่น ดิน ฟ้า อากาศ บรรยากาศ ช่วงเวลา (เหมาะ-ไม่เหมาะ) ย่อมส่งผลต่างกันไป

องค์กรที่เป็นตัวแทนในการขัดเกลาทหารการเมือง (Agents of Political Socialization) โดยทั่วไปแล้ว เราแบ่งตัวแทน หรือสถาบันหรือกลุ่มที่เป็นผู้ขัดเกลาสมาชิกในสังคมที่สำคัญ ๆ ออกได้ ดังนี้ คือ:

1. ครอบครัว ถือเป็นองค์กรพื้นฐานที่สำคัญที่สุด ต่อการปลูกฝังและการขัดเกลาทหารการเมือง เนื่องจากจะสร้างแนวโน้มทางการเมือง บุคลิกภาพ ทหารการเมือง และลักษณะนิสัยของบุคคลที่จะมีต่อการเมืองในระยะยาว
2. สถาบันการศึกษา จะมีบทบาทสำคัญต่อการขัดเกลาทหารการเมือง ในลักษณะที่เป็นรูปธรรม เช่น กฎระเบียบต่าง ๆ ระบบสัญลักษณ์ เป็นต้น ซึ่งสถาบันการศึกษานี้จะมีส่วนในการอบรมและปลูกฝังค่านิยม และทัศนคติทางการเมืองเป็นอย่างมาก เพราะสถาบันการศึกษามีเครื่องมือและอุปกรณ์หลายอย่างที่สนับสนุนต่อการสร้างและถ่ายทอดทัศนคติ และค่านิยมทางการเมือง ซึ่งการถ่ายทอดดังกล่าวเป็นได้ 2 ลักษณะ คือ เป็นการอบรมสั่งสอนโดยตรง และเป็นการอบรมสั่งสอนในทางอ้อม
3. กลุ่มเพื่อน ทั้งเพื่อนในวัยเด็ก เพื่อนในวัยเรียน หรือ เพื่อนในวัยทำงาน หรือกลุ่มเพื่อนในลักษณะอื่น ๆ การขัดเกลาทหารการเมืองจากกลุ่มเพื่อนนี้ จะเกิดจากแรงจูงใจและแรงกดดันเป็นสำคัญ โดยมีเป้าหมายให้สมาชิกในกลุ่มมีลักษณะนิสัย และพฤติกรรมทางการเมืองที่คล้ายคลึงกันเพื่อให้เกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน
4. กลุ่มอาชีพ ทั้งกลุ่มอาชีพที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ซึ่งผูกพันกันด้วยอาชีพ การงาน เช่น กลุ่มแรงงาน กลุ่มสมาคมอาชีพต่าง ๆ เป็นต้น โดยกลุ่มอาชีพนี้จะมีลักษณะของการขัดเกลาคคล้ายกับกลุ่มเพื่อน โดยมีเป้าหมายให้เกิดการยอมรับและสร้างความแน่นแฟ้นของกลุ่ม หากสมาชิกคนใดมีแนวคิด หรือพฤติกรรมที่แตกต่างไปก็จะไม่ได้รับการยอมรับว่าเป็นพวกเดียวกัน

5. สถาบันศาสนา สถาบันศาสนามีส่วนในการขัดเกลาทางการเมืองอย่างมากในสังคมที่ให้ความสำคัญต่อสถาบันศาสนา เนื่องจากสถาบันศาสนาจะสร้างทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมบางอย่าง รวมทั้งกำหนดแบบแผนในการดำเนินชีวิตของสมาชิกในสังคมอีกด้วย

6. สถาบันสื่อมวลชน ซึ่งมีบทบาทเป็นอย่างมากในสังคมปัจจุบันที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ทำให้โลกแคบลงเนื่องจากการติดต่อสื่อสารไปมาหาสู่กันนั้น เป็นไปได้อย่างรวดเร็วและง่ายขึ้น การที่บุคคลมีการติดต่อสื่อสารกันมากขึ้นและบ่อยขึ้น รวมทั้งต้องอาศัยสื่อมวลชนในการแสวงหาความรู้ และเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ทำให้สถาบันสื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญอย่างมากในการสร้างค่านิยมและทัศนคติต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีส่วนในการสร้างสัญลักษณ์ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกัน ซึ่งถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่ผู้มีอำนาจทางการเมืองใช้สร้างความชอบธรรมในการคงอำนาจอยู่ต่อไปของตน

ลักษณะการเรียนรู้ทางการเมืองและความโน้มเอียงทางการเมืองของบุคคล

การเรียนรู้ทางการเมืองนั้นอาจมีได้ใน 2 ลักษณะ คือ การเรียนรู้ทางการเมืองที่เกิดจากการสอนโดยตรง (Direct Learning) หรือการปลูกฝังลัทธิ (Indoctrination) เป็นการเรียนรู้ทางการเมืองที่เกิดจากการตั้งใจสอน มีกำหนดระยะเวลา มีหลักสูตร วิธีการสอนจะมีการวางแผนการสอนที่แน่นอน ส่วนการเรียนรู้ทางการเมืองอีกลักษณะหนึ่งคือ การเรียนรู้ทางการเมืองโดยทางอ้อม (Indirect Learning) เป็นการเรียนรู้โดยไม่ตั้งใจ เช่น ได้รับความรู้จากการพูดคุยกับเพื่อน สนทนากับคนในครอบครัว กระบวนการดังกล่าวไม่มีการวางแผน หรือกำหนดหลักสูตรที่แน่นอน และมีลักษณะไม่เป็นทางการ

Almond (1966 : 28) เห็นว่าการเรียนรู้ทางการเมืองโดยตรงและโดยอ้อมนั้นมีอิทธิพลต่างกัน การรู้โดยทางอ้อมนี้น่าจะมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ทางการเมืองมากกว่า เพราะสามารถทำได้โดยตัวการหลายตัว

ในกระบวนการอบรมกล่อมเกลาการเมืองซึ่งเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการส่งผ่านการสร้างแปลงรูป และการถ่ายทอดความโน้มเอียงทางการเมือง (Political Orientation) ของบุคคลนั้น สิ่งที่น่าสนใจ ก็คือ บุคคลเรียนรู้ทางการเมืองในรูปแบบอย่างไร

จากการศึกษาของ Dawson and Prewitt (1969 : 28) อธิบายว่า ลักษณะการเรียนรู้ทางการเมืองของบุคคลอาจแบ่งได้เป็น 3 ชั้น คือ:

1. ชั้นความสามารถในการกำหนดระดับและความผูกพันทางความรู้สึกกับสัญลักษณ์ทางการเมืองและชุมชนทางการเมือง (Basic Identification and Emotional Ties) เป็นความรู้สึกผูกพันกับชาติและชุมชนทางการเมือง ในลักษณะของความจงรักภักดี และความเชื่อฟังต่ออำนาจทางการเมือง ซึ่งต่อมาพัฒนาเป็นความผูกพันกับสัญลักษณ์ทางการเมืองที่สำคัญ ความโน้มเอียงในลักษณะนี้ยังมีความคลุมเคลือและเป็นความรู้สึกทางอารมณ์ มากกว่าที่จะเป็นความโน้มเอียงอันเกิดจากความรู้ ความเข้าใจและการใช้เหตุผล

ลักษณะดังกล่าวมานี้ เป็นการเรียนรู้ทางการเมืองเบื้องต้นของบุคคลที่อยู่ในวัยเด็ก โดยเด็กเรียนรู้ที่จะแบ่งแยกคนออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ ตามภาษาเชื้อชาติ ชนชั้นทางสังคม สามารถระบุได้ว่า ตนอยู่ในกลุ่มใด และสามารถกำหนดพฤติกรรมของตนเองที่จะปฏิบัติต่อบุคคลต่าง ๆ ตามกลุ่มหรือประเภทที่บุคคลนั้นสังกัดอยู่

2. ขั้นเกิดความโน้มเอียง (Orientations) เป็นขั้นที่บุคคลเกิดความเข้าใจมากขึ้นว่า ชนาคืออะไร ชุมชนทางการเมืองคืออะไร และรู้ว่าจะสามารถคาดหวังอะไรจากระบบการเมืองได้บ้าง บุคคลจะสามารถพัฒนาความสามารถในการกำหนดระบุและความผูกพันในขั้นต้น โดยมีการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และสร้างความรอบรู้เกี่ยวกับระบบการเมืองมากขึ้น บุคคลจะได้เรียนรู้และทำความเข้าใจในโครงสร้างต่าง ๆ ของระบบการเมืองว่าเป็นอย่างไร และเขาจะสามารถมีบทบาทอยู่ในส่วนใด การผูกติดกับพรรคการเมืองหรือกลุ่มต่าง ๆ จะเป็นเพราะเกิดความเชื่อในอุดมการณ์หรือนโยบายมากกว่าจะเป็นเพียงความรู้สึกชอบใจต่อตัวบุคคล หรือสัญลักษณ์เพียงผิวเผินเท่านั้นกล่าวคือ เป็นขั้นที่บุคคลมีความรู้เกี่ยวกับการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในแวดวงที่กว้างขวางยิ่งขึ้น

3. ขั้นเกิดทัศนคติและความนึกคิดที่เฉพาะเจาะจงและชัดเจนต่อบุคลิกภาพทางการเมือง ต่อกิจกรรมทางการเมือง และต่อนโยบายทางการเมืองต่าง ๆ จากประสบการณ์ในวัยเด็กของบุคคลทั้งสองขั้นที่กล่าวมาแล้ว เมื่อบุคคลได้ประสบเหตุการณ์ทางการเมืองมากขึ้นก็จะพัฒนาเป็นบุคลิกภาพทางการเมืองที่เฉพาะเจาะจงของบุคคลขั้นนี้เป็นเสมือนขั้นวุฒิภาวะในการเรียนรู้ทางการเมือง

ส่วน Greenstein (1968 : 52) ได้แบ่งลักษณะการเรียนรู้ทางการเมืองออกเป็น 3 ขั้น โดยเริ่มจาก การยอมรับบทบาทในฐานะผู้ถูกกระทำ (Subjective Role) ซึ่งมักจะควบคู่ไปกับการมอบอำนาจทางการเมืองเป็นแบบอุดมคติ (Idealization) ต่อจากนั้นจะพัฒนาเป็นการเรียนรู้บทบาทของพลเมือง (Citizen Role) และการเรียนรู้ทางการเมืองในลักษณะที่เฉพาะเจาะจงต่อเรื่องต่าง ๆ ในที่สุด

ดังนั้น การศึกษาเกี่ยวกับสังคมวิทยาการเมือง เรื่องของกระบวนการ ชัดเกล้าและวัฒนธรรมทางการเมืองจึงเป็นประเด็นสำคัญที่จะละเลยไปไม่ได้ ความหมายของ "วัฒนธรรมทางการเมือง" (Political Culture) นั้น จึงเป็นเพียงส่วนหนึ่งของความหมายของ "วัฒนธรรม" โดยมุ่งเน้นศึกษาวัฒนธรรมเฉพาะในด้าน ที่เกี่ยวกับการเมืองเท่านั้น ซึ่งมีผู้ให้คำนิยามเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองไว้หลายท่าน ดังนี้:

Almond (1972 : 36) ให้คำนิยามกว้าง ๆ ไว้ว่า วัฒนธรรมทางการเมือง หมายถึง แบบแผนของทัศนคติที่มีต่อระบบการเมือง และต่อส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมือง

Verba (1965 : 153) ให้นิยามว่า วัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมใดสังคมหนึ่งประกอบด้วยระบบความเชื่อ สัญลักษณ์ และค่านิยม ซึ่งบอกถึงสถานะของกิจกรรมทางการเมืองที่กำลังดำเนินอยู่

Almond and Powell (1966 : 50) ให้นิยามของวัฒนธรรมทางการเมืองว่า หมายถึง แบบแผนทัศนคติและความโน้มเอียง (Orientation) ทางการเมืองของบุคคลที่เป็นสมาชิกของระบบการเมือง แบบแผนของทัศนคติและความโน้มเอียง เป็นเรื่องเชิงอัตวิสัย ซึ่งความโน้มเอียงของแต่ละบุคคลจะเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบหลายอย่าง คือ

1. ความโน้มเอียงทางการรับรู้ คือ ความรู้เรื่องที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ทางการเมืองหรือ ความเชื่อทางการเมือง ซึ่งอาจจะถูกต้องหรือไม่ก็ได้

2. ความโน้มเอียงทางความรู้สึก คือ ความรู้สึกเกี่ยวพัน เกี่ยวข้อง การยอมรับหรือไม่ยอมรับในวัตถุประสงค์ทางการเมือง

3. ความโน้มเอียงทางการประเมินค่า หมายถึง การตีค่าและความคิดเห็นในทางวัตถุประสงค์ทางการเมือง ซึ่งมักจะมีการใช้ค่านิยมเข้ามาเกี่ยวข้อง

Almond and Coleman (1966 : 12) กล่าวถึงวัฒนธรรมทางการเมืองในแง่ทิศทางของความคิดทางการเมืองว่า หมายถึงทัศนคติและความโน้มเอียงทางการเมืองที่มีต่อระบบการเมืองและส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมือง ตลอดจนทัศนคติเกี่ยวกับบทบาทของตนเองที่มีในระบบการเมือง หมายความว่า วัฒนธรรมทางการเมืองของชนชาติหนึ่ง ก็คือรูปแบบทัศนคติและความโน้มเอียงของบุคคลในสังคมที่มีต่อระบบการเมืองและส่วนต่าง ๆ หรือกิจกรรมทางการเมืองซึ่งปรากฏอยู่โดยทั่วไปของชนชาตินั้น

Verba and Pye (1965 : 56) กล่าวว่า วัฒนธรรมทางการเมืองหมายถึงระบบความเชื่อเกี่ยวกับแบบแผนของกิจกรรมทางการเมือง และสถาบันทางการเมืองและสิ่งที่ประชาชนเชื่อในสิ่งที่เกิดขึ้น ซึ่งความเชื่อเหล่านี้มีอยู่หลายลักษณะ อาทิความเชื่อในแง่ประจักษ์ในวิถีชีวิตที่เป็นจริงทางการเมืองหรืออาจจะเป็นความเชื่อในเป้าหมายหรือค่านิยม ซึ่งอาจนำมาใช้ปฏิบัติได้

Rowe (1969 : 12) เห็นว่า วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นแบบกระสวนอย่างหนึ่งของค่านิยมความเชื่อและทัศนคติด้านความรู้สึกทั้งหลายของแต่ละบุคคล

Manheim (1975 : 30) เห็นว่า วัฒนธรรมทางการเมือง คือ แบบแผนของความเชื่อและทัศนคติร่วมที่เกี่ยวกับเป้าหมายอันเดียวกัน ซึ่งจะปรากฏอยู่ในระบบการเมือง ในลักษณะที่ว่าจะต้องมีผลประโยชน์ขั้นพื้นฐานร่วมกัน และการประเมินค่าที่เหมือนกัน ตลอดจนการมีความเห็นพ้องต้องกัน อันเป็นผลจากการที่ได้รับประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์เดียวกัน

Rosenbaum (1975 : 4) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมทางการเมืองไว้ 2 แนวทาง ซึ่งขึ้นอยู่กับระดับที่ต้องการศึกษา โดยประการแรกในระดับ "ปัจเจกบุคคล" มุ่งศึกษาในเชิงจิตวิทยาขั้นพื้นฐานว่า บุคคลมีความรู้สึกโน้มน้าอย่างไร ประกอบสำคัญของระบบการเมืองในแนวใดกล่าวคือ บุคคล "รู้สึก" และ "คิด" อย่่างไร กับสัญลักษณ์ สถาบันและการปกครอง ซึ่งเป็นแบบแผนทางการเมือง ส่วนวัฒนธรรมทางการเมืองอีกระดับหนึ่ง คือแนวคิดในระดับระบบว่า ประชาชนในสังคมประเมินค่าสถาบันทางการเมือง และเจ้าหน้าที่ของรัฐอย่างไร ซึ่งการประเมินนี้เกิดจากการสะสมบรรดาความโน้มน้าของประชาชนที่มีต่อองค์ประกอบพื้นฐานของระบบการเมือง

Rosenbaum ยังได้แบ่งวัฒนธรรมทางการเมืองออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1. วัฒนธรรมทางการเมืองที่เกี่ยวกับความคิด ความเชื่อของสมาชิกในสังคมต่อระบบการเมือง เช่น ความชื่นชมการปกครองระบอบประชาธิปไตย การยกย่องเสรีภาพความเท่าเทียมกัน

2. วัฒนธรรมทางการเมืองเกี่ยวกับการกระทำ เป็นแบบแผนวิธีการปฏิบัติในทางการเมือง เช่น การเลือกตั้ง การหาเสียง การประท้วง

3. วัฒนธรรมทางการเมืองเกี่ยวกับสิ่งประดิษฐ์ ซึ่งระบบสังคมได้คิดขึ้น เช่น สถาบันทางการเมืองต่าง ๆ อาทิ พรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์

Yinger (1962 : 380-381) ให้นิยามว่า วัฒนธรรมทางการเมือง เน้นทัศนคติและการขัดเกลาที่แต่ละคนได้รับจากระบบการเมืองนั้น ซึ่งประกอบด้วย ความรู้สึกนิยม และ ไม่นิยมทางการเมือง และการประเมินค่าเหตุการณ์ทางการเมือง

Pye (1968 : 218) ให้นิยามว่า วัฒนธรรมทางการเมือง คือ แบบแผนของทัศนคติ ความเชื่อ ภาวะอารมณ์ ความรู้สึก ซึ่งเป็นสิ่งที่สั่งการ และมีความหมายต่อกระบวนการทางการเมืองเป็นกรอบของระบบการเมืองนั้น ๆ ส่วนประกอบของระบบการเมืองมีทั้งอุดมคติทางการเมืองและบรรทัดฐานในการดำเนินการของระบบการเมือง กล่าวอีกนัยหนึ่ง วัฒนธรรมทางการเมือง คือ รูปแบบของมิติทางจิตวิทยา และอัตวิสัยของการเมืองที่ปรากฏอยู่ในระบบการเมืองแต่ละระบบ

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (: 186) ให้นิยามสรุปถึงวัฒนธรรมทางการเมืองว่า คือ ความรู้ ความเชื่อ อุดมการณ์ ค่านิยม บรรทัดฐาน และสัญลักษณ์ รวมทั้งวัตถุประสงค์ทางการเมืองของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือสังคมนใดสังคมหนึ่ง

ลิขิต ชีรเวคิน (2529 : 116) อธิบายถึงวัฒนธรรมทางการเมืองว่า หมายถึงส่วนของวัฒนธรรมที่มีผลกระทบต่อค่านิยม ค่าเชื่อ และพฤติกรรมของคนในกระบวนการ หรือวิถีทางทางการเมือง ซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองมีอยู่ในทุกสังคม และในทุกรูปแบบการเมืองการปกครอง

องค์ประกอบของวัฒนธรรมทางการเมือง

Rosenbaum (:89) ได้อธิบายถึง ส่วนประกอบที่เป็นแกนของแนวโน้มนของทัศนคติที่มีต่อปัจจัยต่าง ๆ ทางการเมือง ว่าประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ดังนี้:-

1. แนวโน้มทัศนคติที่มีต่อโครงสร้างการปกครอง (Government Structure)

ก. แนวโน้มทัศนคติต่อระบอบ (Regime Orientation)

เป็นความรู้สึกที่บุคคลจะประเมินค่า และสนองตอบต่อสถาบันการปกครองพื้นฐานในสังคมของตนเองต่อสัญลักษณ์ต่าง ๆ ต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐและปทัสถานต่าง ๆ ซึ่งเป็นความหมายร่วมของระบอบ นอกจากนี้ยังอาจจะรวมความถึงแนวโน้มทัศนคติต่อสถาบันและหน่วยงานบางแห่งเป็นการเฉพาะ หรือความรู้สึกพอใจที่มีต่อโครงสร้างการปกครองอื่น ๆ ที่เป็นทางเลือกด้วย

ข. แนวโน้มทัศนคติต่อกระบวนการนำเข้าและส่งออกในการปกครอง (Orientations Toward Governmental Inputs and Outputs)

เป็นความรู้สึกที่บุคคลจะมีต่อและสนองตอบข้อเรียกร้องต่าง ๆ ต่อนโยบายสาธารณะ (Inputs) และต่อการตัดสินใจโดยรัฐบาล (Outputs) สิ่งนี้อาจจะรวมความไปถึงบัญชีรายการความรู้ของบุคคลที่เกี่ยวกับกระบวนการเหล่านี้ว่าดำเนินไปอย่างไร ข้อเรียกร้องที่เขาต้องการให้รัฐบาลทำความรู้สึกต่าง ๆ ที่เขาเห็นว่านโยบายรัฐมีประสิทธิภาพหรือไม่

2. แนวโน้มทัศนคติที่มีต่อสิ่งอื่น ๆ ในระบบการเมือง

ก. เอกลักษณ์ของหน่วยการเมือง (Political Identification)

เป็นความรู้สึกที่มีต่อหน่วยทางการเมือง เช่น ชาติ รัฐ เมือง และภูมิภาคพื้นที่ทางภูมิศาสตร์และกลุ่มที่สังกัด รวมทั้งความรู้สึกผูกพันจงรักภักดีหรือความสำนึกต่อหน้าที่ทางสังคม

ข. ความไว้วางใจทางการเมือง (Political Trust)

เป็นความรู้สึกของบุคคลต่อบุคคลอื่นในแง่ที่เปิดเผย ความร่วมมือร่วมใจ หรือความอดทนที่จะทำงานร่วมกับคนอื่นในการทำกิจกรรมทางสังคม ที่สำคัญก็คือการไว้วางใจต่อบุคคลอื่นในชีวิตทางการเมือง

ค. กฎของระบบ (Rules of The Game)

เป็นความคิดของบุคคลว่าการจะทำตามกฎระเบียบของสังคมอย่างไร ความรู้สึกพึงพอใจส่วนตัวนั้นอาจจะไม่สอดคล้องกับกฎระเบียบที่ดำรงอยู่ก็ได้

3. แนวโน้มทัศนคติต่อกิจกรรมทางการเมืองของตนเอง

ก. ความรู้สึกมีสมรรถนะทางการเมือง (Political Competence)

คือ การที่บุคคลจะเข้าร่วมในกิจกรรมทางการเมือง (Civic Life) ตามหน้าที่ของพลเมืองบ่อยครั้งเท่าไร และด้วยวิธีการอย่างไร เขาจะใช้ทรัพยากรทางการเมืองที่มีอยู่บ่อยครั้งเพียงใดในการทำหน้าที่ทางสังคม ซึ่งอาจจะรวมรวมถึงการประเมินความรู้ของบุคคลที่มีทรัพยากรทางการเมือง

ข. ความรู้สึกสัมฤทธิ์ผลทางการเมือง (Political Efficacy)

คือ ความรู้สึกว่ากิจกรรมทางการเมืองของปัจเจกบุคคลสามารถจะก่อผลกระทบต่อการบริหารทางการเมือง รวมทั้งความเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองคือสิ่งที่เป็นไปได้ และเชื่อว่าบุคคลจะประสบความสำเร็จในการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้โดยการมีกิจกรรมทางการเมือง

ประเภทของวัฒนธรรมทางการเมือง

Almond and Verba (1963 : 498) ได้สรุปและจำแนกวัฒนธรรมทางการเมืองออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบ (Parochial Political Culture) เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลที่ไม่มีความรู้ ความเข้าใจ หรือ

ความเชื่อในระบบการเมือง ไม่รับรู้ในการปฏิบัติงานของสถาบันการเมือง ตลอดจน
ไม่สนใจ หรือไม่คิดว่าตนเองจะมีส่วนร่วมทางการเมืองหรือมีความผูกพัน รวมทั้ง
ไม่ได้ตั้งความหวังหรือข้อเรียกร้องจากระบบการเมือง วัฒนธรรมทางการเมือง
แบบนี้มักปรากฏในสังคมจารีตประเพณีแบบดั้งเดิม หรือชนเผ่าที่มีการปกครองอย่าง
ง่าย ๆ ไม่สลับซับซ้อน

2. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า (Subject Political Culture) เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลที่มีลักษณะการยอมรับอำนาจของ
รัฐบาล มีความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการเมืองโดยทั่วไป แต่ไม่สนใจที่จะเข้าไปมี
ส่วนร่วมในทางการเมืองและไม่รู้สึกรู้ว่าตนเองมีความสำคัญ หรือสามารถที่จะมี
อิทธิพลในทางการเมืองได้

3. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม (Participant Political Culture) เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลที่มีความรู้ความเข้าใจ หรือ ความ
เชื่อในระบบการเมืองโดยทั่วไป มีการรับรู้ต่อโครงสร้างทางการเมือง และการบริหาร
ตลอดจนมีความกระตือรือร้น สนใจ เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง มีความรู้สึกว่าคุณ
เองมีความสำคัญ มีความหมาย สามารถที่จะมีอิทธิพลต่อการเมือง รวมทั้งมีส่วนร่วม
กับระบบ ทั้งในแง่ของผลผลิตและวัตถุประสงค์ทางการเมือง กล่าวคือในแง่ที่เห็นว่า
ตนเองได้รับประโยชน์จากระบบแล้วก็จะเข้าร่วมผูกพันในการเสนอข้อเรียกร้อง หรือ
วินิจฉัยตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ด้วย จึงเห็นได้ว่าการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง
ของบุคคลในลักษณะของวัฒนธรรมประเภทนี้ มุ่งไปในทางเพื่อประโยชน์เป็นสำคัญ
ความแตกต่างระหว่างสังคมเดียวกับวัฒนธรรมทางการเมืองมีเพียงว่าสังคมหนึ่ง ๆ
ประชาชนจะมีวัฒนธรรมทางการเมืองโน้มเอียงเป็นแบบใดมากกว่ากันเท่านั้น เพราะ
ทุกสังคมจะมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบดังกล่าวนั้นผสมกันด้วยแบบแผนที่ต่างกัน

รูปแบบของวัฒนธรรมทางการเมือง

รูปแบบ	ระบบโดยเป้า หมายทั่วไป	ปัจจัยนำเข้า	ผลได้จาก ระบบ	ตนเองในฐานะ ที่มีส่วนร่วม
แบบค้ำแคบ	0	0	0	0
แบบไพร่ฟ้า	1	0	1	0
แบบมีส่วนร่วม	1	1	1	1

ที่มา: Gabriel A. Almond, Sidney Verba, The Civic Culture, p.16.

Almond and Verba กล่าวว่า รูปแบบวัฒนธรรมทางการเมืองข้างต้นนี้ เป็นแบบบริสุทธ์และเป็นเพียงแนวความคิด มิได้หมายความว่าในสังคมหนึ่ง ๆ จะมี รูปแบบวัฒนธรรมเพียงรูปแบบใดรูปแบบเดียว กล่าวคือ จะมีลักษณะผสมกันระหว่าง บุคลิกภาพวัฒนธรรมทางการเมืองระหว่างรูปแบบ 3 รูปแบบ โดยแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบดังนี้ คือ

1. วัฒนธรรมการเมืองแบบดับแคบไพร่ฟ้า (Parochial-Subject Culture) เป็นรูปแบบวัฒนธรรมการเมืองที่ประชาชนส่วนใหญ่ยอมรับอำนาจของเผ่า (Tribe) หมู่บ้าน (Village) หรือ เจ้าที่ดิน (Feudal Authority) แต่ประชาชนได้พัฒนาความจงรักภักดีไปสู่ระบบการเมืองที่มีขอบเขตอำนาจกว้างขวางกว่าเผ่าหมู่บ้านและเจ้าของที่ดิน โดยยอมรับอำนาจของรัฐบาลกลาง แทนที่จะยอมรับอำนาจของหัวหน้าหมู่บ้าน หัวหน้าเผ่าของตน แต่ประชาชนก็ยังไม่สนใจเรียกร้องสิทธิทางการเมือง หรือในกรณีได้รับสิทธิทางการเมืองแล้วก็ตาม ก็ยังไม่สนใจไยดีกับสิทธินั้น รวมถึงไม่คิดว่าตนจะมีบทบาทหรืออิทธิพลอะไรต่อระบบการเมือง กล่าวโดยสรุป ประชาชนยังคงความเป็นอยู่ตามรูปแบบดั้งเดิม แต่ไม่ยอมรับอำนาจเด็ดขาดของหัวหน้าเผ่าอย่างเคร่งครัด หากแต่เชื่อฟังกฎเกณฑ์และกฎหมายของรัฐบาลกลาง

2. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าผสมแบบมีส่วนร่วม (Subject Participant Culture) เป็นรูปแบบระบบการเมืองที่ประชาชนบางส่วนเริ่มมีความสนใจปรารถนาที่จะเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง โดยคิดว่าตนมีบทบาทมีอิทธิพลที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง โดยมีการเรียกร้องสิทธิทางการเมืองแต่ในขณะเดียวกันยังมีประชาชนอีกจำนวนหนึ่งที่ยังคงเฉยเมยไม่สนใจไยดีที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง ขณะที่ประชาชนอีกส่วนหนึ่งมีความปรารถนาที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง วัฒนธรรมการเมืองสองแบบที่ผสมกันแบบนี้ อาจมีส่วนทำให้ระบบการเมืองไม่มั่นคงถ้าประชาชนส่วนหนึ่ง (อาจเป็นส่วนใหญ่) ยังคงมีความโน้มเอียงทางอำนาจนิยมอยู่ วัฒนธรรมการเมืองแบบมีส่วนร่วมที่มีอยู่ในกลุ่มชนส่วนน้อยและถูกทำลายจากวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าอยู่เสมอ อาจทำให้ระบบการเมืองที่มีรูปแบบประชาธิปไตยไร้เสถียรภาพในระยะ

แรก ๆ ของการนำรูปแบบประชาธิปไตยมาใช้ แต่ถ้าวัฒนธรรมการเมืองผสมสองแบบนั้นดำเนินไปได้ในเวลาอันสมควร โดยที่ระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยในรูปแบบมีความต่อเนื่อง วัฒนธรรมการเมืองแบบมีส่วนร่วม อาจมีอิทธิพลทำให้ผู้มีวัฒนธรรมแบบไพร่ฟ้าหรือกลุ่มที่มีความโน้มเอียงทางการเมืองแบบอำนาจนิยม เปลี่ยนท่าทีและทัศนคติได้

3. วัฒนธรรมการเมืองแบบคับแคบผสมกับการมีส่วนร่วม (Parochial Participant Culture) วัฒนธรรมการเมืองรูปแบบนี้ปรากฏอยู่ในประเทศเกิดใหม่และกำลังเป็นปัญหาในการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมือง ประชาชนในประเทศเหล่านี้ส่วนมากจะมีวัฒนธรรมการเมืองแบบคับแคบเป็นส่วนใหญ่ แต่ละเชื้อชาติเผ่าชนยังคงความจงรักภักดีต่อพวกตนอย่างเหนียวแน่นและมีทัศนคติต่อการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองสูง เพื่อคุ้มครองผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มตนโดยพยายามเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองซึ่งเท่ากับมีความสำนึกทางการเมืองสูง อันยังผลให้เกิดปัญหาต่อระบบการเมืองการปกครอง โดยกลุ่มชนอาจมีแนวคิดเอนเอียงไปทางการปกครองแบบอำนาจนิยม ขณะที่ชนอีกกลุ่มปรารถนาการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยในลักษณะที่ย่อแย้งกันนี้ โครงสร้างทางการเมืองการปกครองจะยังไม่อิงอยู่กับรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง

ตามความเห็นของ Almond และ Verba วัฒนธรรมการเมืองที่เรียกว่า "Civic Culture" มิใช่เป็นแต่เพียงวัฒนธรรมในแง่ "การเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง" เท่านั้น พลเมืองที่มีความเป็นประชาธิปไตยนอกจากจะสนใจและเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้น จะต้องเป็นไปโดย "หลักเหตุผล" (rational) อีกด้วย มิใช่อยู่ภายใต้อารมณ์หรือตามพิธีการกล่าวคือ ผู้ที่มีวัฒนธรรมการเมือง Civic Culture ต้องพิจารณาใคร่ครวญถึงพื้นฐานแห่งผลประโยชน์และหลักทางการเมืองอย่างเคร่งครัดที่เขายากจะให้เกิดขึ้น โดยปราศจากอคติ

นอกจากนี้ Civic Culture เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองที่มี "ลักษณะผสมผสาน" กล่าวคือ "วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม" เข้ากันได้สนิทกับโครงสร้างทางการเมืองประชาชนมีความจงรักภักดีต่อระบบการเมืองการปกครอง และวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเข้ามามีส่วนร่วมนี้มี "ลักษณะร่วม" (มิใช่เปลี่ยนแปลงหรือแทนที่) กับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบดับแค้นและไฟร่า ในลักษณะที่มี "ดุลยภาพ"

ความมีสมรรถนะทางการเมืองแบบผู้มีส่วนร่วมในการปกครอง (Citizen Competence) กับ ความมีสมรรถนะทางการเมืองแบบไฟร่า (Subject Competence) แตกต่างกันแต่มิได้เป็นอิสระต่อกันอย่างสมบูรณ์ Almond และ Verba ได้ขยายความและกำหนดลักษณะ Civic Culture ว่า เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองที่ผสมผสานสองลักษณะ คือ ลักษณะแรก "ความมีสมรรถนะทางการเมืองแบบผู้มีส่วนร่วมในการปกครอง" ของบุคคล (Citizen Competence) ลักษณะที่สอง "ความมีสมรรถนะทางการเมืองแบบไฟร่า" (Subject Competence) ที่ดี

ที่เรียกว่า "ความมีสมรรถนะทางการเมืองแบบผู้มีส่วนร่วมในการปกครอง" (Citizen Competence) นั้น หมายถึง ผู้ที่มีบทบาทในการติดตามข่าวสารนโยบายทั่วไปของรัฐบาลและยิ่งกว่านั้น ผู้ที่มีความมีสมรรถนะในการเป็นพลเมืองนี้ จะแสดงบทบาทที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการตัดสินใจในทางการเมือง มีส่วนร่วมในการยื่นข้อเรียกร้องต่อหน่วยงานของรัฐ ส่วนความมีสมรรถนะทางการเมืองแบบไฟร่า (Subject Competence) นั้น เป็นบุคคลที่ไม่มีส่วนร่วมในการออกกฎหมาย ไม่มีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับการใช้อิทธิพลทางการเมือง การมีส่วนร่วมของผู้เป็นไฟร่าจะมีขึ้นเมื่อนโยบายทั่วไปนั้นได้กำหนดขึ้นแล้วและนำมาใช้ปฏิบัติ ความมีสมรรถนะทางการเมืองแบบไฟร่า เป็นบุคคลที่รู้จักสิทธิของตนเองภายใต้ระบบการเมืองการปกครองมากกว่าการเข้ามามีส่วนร่วมในการออกกฎหมาย

จากที่กล่าวถึงความหมายของ "วัฒนธรรมทางการเมือง" มาแล้วทั้งหมดนี้พอจะสรุปได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมือง เป็นส่วนหนึ่งในการศึกษาในเรื่องที่เกี่ยวกับ "วัฒนธรรม" แต่ในการศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองนั้น มุ่งศึกษาที่ทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ ความรู้สึกของทั้งบุคคล และของสังคมที่มีต่อระบบการเมืองในสังคมนั้น ๆ รวมไปถึงระบบสัญลักษณ์ และพฤติกรรมทางการเมืองที่แสดงออกมาว่าได้รับผลจากระบบการเมืองนั้นอย่างไร

การศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองนั้น ในทางสังคมวิทยาแล้ว จะช่วยให้เราได้ทราบและเข้าใจถึงสภาพความเป็นมา และสภาพการณ์ในปัจจุบันของสังคมที่เราสนใจศึกษา และได้ทราบถึงปัจจัยทางสังคม ปัจจัยทางสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงไปของวัฒนธรรมทางการเมืองนั้น ๆ อีกด้วย ซึ่งการศึกษาเกี่ยวกับทัศนคติทางการเมือง ในการวิจัยครั้งนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในเชิงวัฒนธรรมทางการเมืองอย่างหนึ่งเช่นกัน

3. แนวความคิดเรื่องความสนใจทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ความสนใจทางการเมือง (Political Interest) ถือเป็นพฤติกรรมอย่างหนึ่งซึ่งระดับของความสนใจ และพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกมานั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยทางสังคมและปัจจัยทางสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่เป็นภูมิหลังชีวิต และการผ่านกระบวนการขัดเกลาทางการเมืองของบุคคลนั้น ๆ เช่น เกี่ยวข้องกับภูมิ-
 ล่าเนาเดิม ระดับการศึกษา ตำแหน่งหน้าที่การงาน เพศ เป็นต้น ดังนั้น

จึงถือได้ว่า ความสนใจทางการเมืองเป็นความโน้มเอียงพื้นฐานอย่างหนึ่ง ซึ่งมี
 ความสำคัญต่อการศึกษาในแง่มุมต่าง ๆ โดยเฉพาะทางด้านสังคมวิทยาการเมือง
 เนื่องจากจะทำให้เราได้ทราบถึงอิทธิพลของปัจจัยทางสังคม และปัจจัยทางสภาพ
 แวดล้อม ว่ามีผลหรือมีความสัมพันธ์อย่างไรกับความสนใจทางการเมือง นอกจากนี้
 ความสนใจทางการเมืองของแต่ละบุคคล ยังสามารถสะท้อนภาพของระบบสังคมและ
 ระบบการเมืองของในแต่ละสังคมได้เป็นอย่างดี

สำหรับนิยามความหมายของ "ความสนใจทางการเมือง" นั้น มีผู้ให้นิยาม
 และทำการศึกษาวิจัยไว้หลายท่าน ดังนี้:-

Easton and Dennis (1967 : 25-26) ทำการศึกษาเกี่ยวกับความ
 สนใจทางการเมืองและพบว่า เพศชายมักจะมีความสนใจทางการเมืองสูงกว่า
 เพศหญิง ผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงจะมีความสนใจทางการเมืองมากกว่าผู้ที่มีการ
 ศึกษาต่ำ และนอกจากนั้นยังพบอีกว่าครอบครัวเป็นสถาบันที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งใน
 การสร้างความสนใจทางการเมืองและมีอิทธิพลต่อความโน้มเอียงทางการเมืองของ
 สมาชิกในครอบครัวด้วย โดยครอบครัวที่บิดามารดามีการพูดคุยเกี่ยวกับการเมืองบ่อย ๆ
 จะส่งผลให้เด็ก ๆ มีความสนใจทางการเมืองสูงกว่าครอบครัวที่บิดามารดาไม่ค่อยได้
 พูดคุยในเรื่องทางการเมืองหรือมีระดับความสนใจทางการเมืองต่ำ

ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์ (2518 : 14) ทำการศึกษาเกี่ยวกับความสนใจทาง
 การเมือง พบว่า บุคคลที่มีความสนใจทางการเมืองสูง มักจะมีแนวโน้มว่าจะเข้าไป
 มีส่วนร่วมในทางการเมืองสูงกว่าบุคคลทั่วไป

ส่วน "การมีส่วนร่วมทางการเมือง" (Political Participation) ถือเป็นหลักการที่สำคัญอย่างหนึ่งของประชาธิปไตย หมายถึง การมีส่วนร่วมที่ประชาชนจะพึงมีในการกำหนดนโยบาย ในการตัดสินใจและในกิจการต่าง ๆ ของรัฐบาลและในทางการเมือง หรืออาจเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในรัฐบาล เช่น การเข้าเป็นรัฐบาล การมีอิทธิพลต่อรัฐบาล การแสดงความคิดเห็นในทางการเมือง การมีส่วนร่วมในทางการเมืองและรัฐบาล (citizen participation in government and politics) มีความสำคัญมาก สมมติฐานของประชาธิปไตยมีอยู่ว่า การมีส่วนร่วมในทางการเมืองและรัฐบาลนั้น ควรจะเป็นสิ่งที่ประชาชนทั่วไปอาจกระทำได้อย่างเต็มที่และกว้างขวาง (จรรยา สุภาพ, 2527 : 310)

ลักษณะของการมีส่วนร่วมทางการเมือง (2527 : 311-314) เช่น

- การใช้สิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง (Suffrage) โดยมีนัยสำคัญเพื่อแสดงถึงอำนาจของประชาชนที่จะเลือกรัฐบาล เป็นการยอมรับว่าประชาชนมีอำนาจในการกำหนดนโยบายกับควบคุมนโยบาย และหมายถึงอำนาจที่ประชาชนสามารถตัดสินใจปัญหาได้อย่างเต็มที่
- การมีส่วนร่วมในทางการเมืองในรูปของพรรคการเมือง โดยการเข้าไปสังกัดพรรคการเมือง การให้การสนับสนุนพรรคการเมือง การร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของพรรคการเมือง เป็นต้น
- การมีส่วนร่วมในทางการเมืองโดยผ่านทางกลุ่มผลประโยชน์และสื่อมวลชน

จากการศึกษาวิจัยดังกล่าวพอจะสรุปได้ว่า ปัจจัยทางสังคม เช่น เพศ ภูมิฐานะ ระดับ การศึกษา เป็นต้น จะมีอิทธิพลต่อการให้ความสนใจทางการเมือง เป็นอย่างยิ่ง ประกอบกับการขัดเกลาทางสังคมไม่ว่าจะมาจากครอบครัวหรือสังคม ก็ตาม จะเป็นส่วนประกอบสำคัญอย่างยิ่งต่อความสนใจทางการเมืองของบุคคล โดย จะแสดงออกมาในรูปของการให้ความสนใจต่อสื่อทางการเมืองต่าง ๆ เช่น การ สนใจติดตามข่าวสารบ้านเมือง (เช่น ข่าวการเมือง ข่าวเศรษฐกิจ ข่าวต่างประเทศ ข่าวสารข้าราชการ เป็นต้น) และข่าวสารด้านอื่น ๆ (เช่น ข่าวบันเทิง ข่าวกีฬา ข่าวอาชญากรรม เป็นต้น) โดยผ่านสื่อทางหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เอกสาร และนิตยสารต่างๆ เป็นต้น นอกจากนี้ความสนใจทางการเมืองอาจรวมไปถึงการ พุดคุยสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันในเรื่องต่าง ๆ เช่น เรื่องทางสังคม เรื่องทางการเมือง และเรื่องทางเศรษฐกิจ เป็นต้น ประการสำคัญ คือ ความสนใจทางการเมืองส่งผลไปถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองด้วย เช่น การสนใจ ไปฟังการปราศรัยหาเสียง การชุมนุมทางการเมือง การไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง เป็นต้น ซึ่งระดับของการให้ความสนใจทางการเมืองนั้นจะมีผลต่อพฤติกรรมในการ เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองด้วย

2.2 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการสำรวจเอกสารวิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์ รวมทั้งงานศึกษาวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติทางการเมืองและทัศนคติเกี่ยวกับประชาธิปไตย ซึ่งทำการศึกษาโดยนักศึกษาและนักวิชาการของไทย ที่มีแนวคิดในการศึกษาใกล้เคียงกับงานศึกษานี้ พบว่ามีงานวิจัยที่น่าสนใจและสำคัญ ดังนี้

ลิขิต ชีรเวคิน (1974 : 36-40) ทำการศึกษาทัศนคติทางการเมืองของข้าราชการระดับสูงของไทย โดยทำการวิจัยด้วยวิธีการสัมภาษณ์และการตอบแบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา ได้แก่ ข้าราชการพลเรือนระดับสูงสังกัดกระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ และสำนักนายกรัฐมนตรี จำนวน 56 คน เพื่อศึกษาทัศนคติทางการเมืองแบบเสรีนิยมและอนุรักษนิยม โดยใช้ อายุ การศึกษา สถานที่ศึกษาและอาชีพของบิดาเป็นตัวแปรอิสระ ผลการวิจัยพบว่า ข้าราชการพลเรือนระดับสูงมีทัศนคติทางการเมืองแบบเสรีนิยมร้อยละ 40.1 ทัศนคติ แบบกลาง ร้อยละ 38.4 และอนุรักษนิยมร้อยละ 21.2 และจากผลการศึกษาพบว่าผู้ที่มีอายุมากและระดับการศึกษาสูงกว่ามีทัศนคติเสรีนิยมมากกว่าข้าราชการที่ได้รับการศึกษาระดับน้อยกว่า เมื่อแยกทัศนคติทางการเมืองของข้าราชการเป็นกระทรวงแล้วปรากฏว่า ข้าราชการกระทรวงมหาดไทยมีทัศนคติทางการเมืองแบบอนุรักษนิยมมากกว่าข้าราชการกระทรวงศึกษาธิการและสำนักนายกรัฐมนตรี

ทินพันธ์ นาคะตะ (1975 : 168-220) ศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองและการเรียนรู้ทางการเมืองของนิสิตนักศึกษาไทย ซึ่งพิจารณาจาก 3 สาขาวิชา ได้แก่ สาขาวิชาสังคมศาสตร์ สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ และสาขาวิชาการศึกษา ประเภทของประชากรที่ทำการศึกษา ได้แก่ นักศึกษาชายจาก 6 สถาบันการศึกษา

คือ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
โรงเรียนนายเรืออากาศ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า และโรงเรียน
นายเรือ ซึ่งผลการวิจัยพบว่า

1. ทศนคติทางการเมืองของนักศึกษาไทย มีความขัดแย้งกันอยู่
ในตัวเอง กล่าวคือ มีความคิดที่ทันสมัย และล้ำหลังผสมกันอยู่ ส่งผลให้ด้านหนึ่ง
มีปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อประชาธิปไตย และอีกด้านหนึ่งมีลักษณะต่อต้านประชาธิปไตย
2. นักศึกษาที่มีระดับการศึกษาสูง จะมีทัศนคติแบบเผด็จการมากขึ้น
แต่ยังต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง
3. นักศึกษาสาขาวิชาวิทยาศาสตร์มีทัศนคติแบบประชาธิปไตยมาก
กว่านักศึกษาสาขาวิชาสังคมศาสตร์และสาขาวิชาการแพทย์
4. นักเรียนทหารมีแนวโน้มทัศนคติแบบอำนาจนิยมสูง
5. นักศึกษาสาขาวิชาสังคมศาสตร์มีทัศนคติอยู่ระหว่างกลางของแบบ
ประชาธิปไตยและอำนาจนิยม
6. การเรียนรู้ของนักเรียนทหาร พบว่าได้รับการอบรมจากผู้บังคับ
บัญชาตามลำดับชั้น ตามหลักอาวุโสและอยู่ภายใต้คำสั่งอย่างเคร่งครัด ส่งผลให้
นักเรียนนายร้อยมีค่านิยมและทัศนคติที่ยอมรับอำนาจของผู้บังคับบัญชาไม่ได้แย้ง
ไม่ยอมเชื่อถือและไว้วางใจผู้อื่น เข้มหยันต่อการเมืองและหลีกเลี่ยงที่จะเข้าร่วม
ทางการเมือง ทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยจึงอยู่ในเกณฑ์ต่ำมาก

เกรียงศักดิ์ สุเมฆอมรรัตน์ (2534) ศึกษาทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของปลัดเทศบาล พบว่า ปลัดเทศบาลมีทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยในระดับปานกลาง ตัวแปรด้านอายุ อายุราชการ และเงินเดือน มีความสัมพันธ์กับระดับทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย แต่ตัวแปรด้านการศึกษาไม่มีความสัมพันธ์กับระดับทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของปลัดเทศบาล

ชวลิต ภัยลี (2522) ศึกษาทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนนายร้อยตำรวจสามพราน พบว่า โครงสร้างของโรงเรียนนายร้อยตำรวจสามพรานมีลักษณะเอื้ออำนวยต่อทัศนคติทางการเมืองแบบอำนาจนิยม เพราะขาดความเป็นอิสระในการบริหารงานจากกรมตำรวจ

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2517 : 102-103) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภูมิฐานะเดิมของบุคคลกับทัศนคติทางการเมือง กล่าวคือบุคคลที่มีภูมิฐานะอยู่ในภาคกลางจะมีทัศนคติทางการเมืองในทางเสรีนิยมมากกว่าบุคคลที่มีภูมิฐานะอื่นๆ ที่อยู่ห่างไกลออกไป ทั้งนี้เนื่องจากบุคคลที่มีภูมิฐานะอยู่ในใกล้กรุงเทพฯ ซึ่งเป็นเมืองหลวง ทำให้ได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองมากกว่าภาคอื่นๆ ที่อยู่ห่างไกลออกไป

ณัฐพล ชันชไชย (2519 : 152-193) ศึกษาอุดมการณ์ประชาธิปไตยของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ปี 2512 โดยศึกษาตัวแปรที่สำคัญ ประกอบด้วย พรรคการเมืองที่สังกัด อายุ ระยะเวลาที่เป็น ส.ส. รายได้ อาชีพ การศึกษา ฐานะทางสังคม ฐานะทางเศรษฐกิจของบิดา จำนวนนิตยสาร วารสารและหนังสือพิมพ์ที่อ่าน ผลการวิจัยพบว่า ส.ส. ส่วนใหญ่มีความเชื่อและศรัทธาในการปกครองแบบประชาธิปไตย เปรียบเทียบระหว่างพรรคการเมืองที่

สังกัด ส.ส. พรรคประชาธิปัตย์มีอุดมการณ์ประชาธิปไตยสูงกว่า ส.ส. ที่สังกัดพรรค
อื่นๆ ตัวแปรระยะเวลาที่เป็น ส.ส. รายได้ต่อเดือน ฐานะทางสังคม ฐานะ
ทางเศรษฐกิจของบิดาและจำนวนนิตยสาร วารสารที่อ่าน มีผลเชิงบวกต่ออุดม-
การณ์ประชาธิปไตยของ ส.ส. ส่วนตัวแปรในแง่อาชีพ อาชีพเกี่ยวกับกฎหมาย
การศึกษาทางการเมือง ประสบการณ์ทางการเมืองจากต่างประเทศ รายได้
ทางอื่นของ ส.ส. นอกจากเงินเดือนของ ส.ส.อายุ จำนวนหนังสือพิมพ์รายวัน
ที่อ่าน มีผลเชิงลบต่ออุดมการณ์ประชาธิปไตยของ ส.ส.

ร้อยโทหญิงทรงศนีย์ ปัจจุบันนท์ (2519) ศึกษาการเรือนรู้ทางการ
เมืองของนักเรียนนายร้อยทหารบกไทย ปี 2519 พบว่า การที่ทหารมีบทบาท
ทางการเมืองมาเป็นเวลานานทำให้ไม่สามารถแยกทหารออกจากการเมืองได้ และ
ยังทำให้ไม่ช่วยเสริมสร้างการพัฒนาทางการเมืองของไทยไปสู่ระบอบประชาธิปไตย
ได้สำเร็จ เพราะไม่ช่วยสร้างภาวะการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน
นอกจากนั้นผู้มีอำนาจทางการเมืองมักจะเป็นนายทหารจากกองทัพมากกว่าเหล่าทัพ
อื่นโดยเฉพาจะนายทหารที่จบจากโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ประเด็นนี้เป็น
เหตุผลที่ผู้วิจัยนำมาอ้างถึงความสนใจที่จะศึกษาถึงสิ่งใดที่มีอิทธิพลและบทบาทต่อ
พฤติกรรมในการเรือนรู้ของทหารบกไทย ว่าจะมีส่วนช่วยพัฒนาทางการเมืองหรือไม่
ผู้ศึกษากล่าวถึงการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยว่าจะต้องอาศัย
กระบวนการเรือนรู้ทางการเมือง โดยมีสถาบันต่างๆให้ความรู้ทางการเมือง ความ
เชื่อ พฤติกรรมทางการเมืองไปในทางที่ถูกต้อง ในการศึกษาเรื่องดังกล่าวผู้วิจัย
ได้กำหนดตัวแปรตาม ได้แก่ทัศนคติแบบประชาธิปไตยและพฤติกรรม สำหรับตัว
แปรอิสระคือ การเรือนรู้ทางการเมืองของนักเรียนนายร้อย จปร. อาชีพของบิดา
และระดับชั้นของนักเรียนนายร้อย จปร. ผลการวิจัยพบว่า ระดับชั้นการศึกษาและ
อาชีพของบิดาไม่มีส่วนสัมพันธ์กับทัศนคติทางการเมือง และพบว่าการอบรมศึกษาใน
โรงเรียนนายร้อย จปร. มีส่วนทำให้นักเรียนนายร้อย เชื่อฟังและเคารพยำเกรง
ผู้ที่อาวุโสกว่า ส่งผลให้มีบุคลิกภาพแบบพฤติกรรม

ชงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ (2526) ศึกษาเรื่อง "ทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษา : การศึกษาเชิงประจักษ์ในกระบวนการสังคมประกิตทางการเมือง" โดยเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการภาคสนาม (Field Experiment) ในช่วงการเลือกตั้งทั่วไป เมื่อวันที่ 22 เมษายน 2525 เกี่ยวกับการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษากับผลกระทบต่อทัศนคติทางการเมือง โดยแบ่งนักศึกษาซึ่งเข้าร่วมโครงการวิจัย 120 คน ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มควบคุม และกลุ่มทดสอบ กลุ่มทดสอบถูกส่งไปช่วยงานพรรคการเมืองเพื่อรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งเป็นเวลา 5 วัน หลังจากนั้นนักศึกษาทั้ง 2 กลุ่ม ได้กรอกแบบสอบถามที่ใช้วัด 1. ความรู้สึกแปลกแยกทางการเมือง 2. ความสามารถสัมฤทธิ์ผลทางการเมือง และ 3. ความรู้สึกไม่เชื่อมั่นในความสามารถสัมฤทธิ์ผลของระบบการเมือง ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษากลุ่มทดสอบมีแนวโน้มมีทัศนคติทางการเมืองสามประการไปทางลบมากกว่ากลุ่มควบคุม แต่เมื่อทดสอบความมีนัยสำคัญทางสถิติ พบว่า การเข้าไปมีส่วนร่วมในการหาเสียงเลือกตั้งมีผลทำให้ทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาเปลี่ยนแปลงไปประการเดียว คือ ความรู้สึกไม่เชื่อมั่นในความสามารถสัมฤทธิ์ผลของระบบในทางการเมือง ผู้วิจัยได้อธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงในแง่หนึ่ง ส่วนหนึ่งเกิดจากความไม่พอใจต่อหน้าที่ซึ่งนักศึกษาได้รับจากพรรคการเมือง และสาเหตุที่ทัศนคติทางการเมืองอีก 2 ประการ ไม่เปลี่ยนแปลง เนื่องจาก ทัศนคติเหล่านี้มีระดับความผูกพันกับความเป็นตัวแทนสูงและเปลี่ยนแปลงได้ยาก

นันทพร พงศ์อิสวานันท์ (2532) ศึกษาทัศนคติทางการเมืองของข้าราชการกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย พบว่า ข้าราชการเพศชายมีทัศนคติทางการเมืองแบบเสรีนิยมสูงกว่าข้าราชการเพศหญิง ข้าราชการที่มีอายุ (วัย) และอายุราชการน้อยมีทัศนคติทางการเมือง แบบเสรีนิยมสูงกว่าข้าราชการที่มีอายุ และอายุราชการมาก ข้าราชการที่มีระดับการศึกษาสูงมีทัศนคติทางการเมืองแบบเสรีนิยมมากกว่าข้าราชการที่มีระดับการศึกษาต่ำ ส่วนตัวแปรอื่น อาทิ เงินเดือน ระดับตำแหน่งและอาชีพของบิดาไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางการเมือง

บุญฤทธิ แสนพาน (2525) ศึกษาทัศนคติทางการเมืองของผู้นำสหภาพแรงงานไทย พบว่าผู้นำสหภาพแรงงานมีทัศนคติแบบกลาง ๆ ระหว่างแบบประชาธิปไตยกับอำนาจนิยม ทั้งนี้ ระดับการศึกษา รายได้ ประเภทของการใช้แรงงาน และประเภทของตำแหน่งในสหภาพแรงงาน มีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางการเมือง กล่าวคือ ผู้นำสหภาพแรงงานที่มีระดับการศึกษาดำเนินาน้อมของทัศนคติทางการเมืองแบบอำนาจนิยมมากกว่าผู้ที่มีรายได้สูง ส่วนเพศและอายุไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางการเมือง

ประสาธ เป็อรุณ (2526) ศึกษาทัศนคติทางการเมืองของทหารต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทย โดยศึกษาทัศนคติทางการเมืองของนายทหารยศพันเอกที่เข้ารับการศึกษาหลักสูตรวิทยาลัยการทัพบก รุ่นที่ 28 ปี 2526 ผลการวิจัยพบว่า ระยะเวลาในการรับราชการและระดับการศึกษามีผลต่อทัศนคติทางการเมืองของนายทหารกลุ่มนี้ กล่าวคือ นายทหารที่รับราชการมานานมีทัศนคติโน้มเอียงไปทางด้านอำนาจนิยมมากกว่าประชาธิปไตยและนายทหารที่มีระดับการศึกษาสูง คือ นายทหารที่จบการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าแล้วไปศึกษาต่อต่างประเทศหรือเรียนต่อในระดับปริญญาโท จะมีทัศนคติเห็นชอบต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย

มณู ศิริวรรณ (2519) ศึกษาทัศนคติทางการเมืองแบบอำนาจนิยมของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร ประชากรที่ใช้เป็นตัวอย่างในการวิจัย เป็นนักศึกษาส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยกับการปกครองในรูปแบบเผด็จการ แม้จะสามารถพัฒนาประเทศให้ประชาชนมีความอยู่ดีกินดีก็ตาม แสดงว่านักศึกษาสนใจในเรื่องสิทธิเสรีภาพ อันเป็นวิถีทางของระบอบประชาธิปไตย โดยได้รับการถ่ายทอดกระบวนการศึกษาจากตะวันตก อย่างไรก็ตามทัศนคติของนักศึกษายังคงมีลักษณะอำนาจนิยมแฝงอยู่

โยธิน มีจันทร์ (2525) ศึกษาทัศนคติทางการเมืองของวุฒิสมาชิกต่อระบบประชาธิปไตย โดยทำการศึกษาสมาชิกวุฒิสมาชิกที่ดำรงตำแหน่งอยู่ในปี 2524 พบว่า วุฒิสมาชิกมีทัศนคติทางการเมืองแบบกลางๆ ค่อนไปทางอนุรักษนิยม โดยตัวแปรด้านอายุ อาชีพ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ทางการเมือง (โดยนับจากจำนวนครั้งที่ได้รับตำแหน่งเป็นสมาชิกวุฒิสภา) ไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางการเมือง

วรุช วงศ์กิจจาเลิศ (2531) ศึกษาทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คือคณะรัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์ พบว่านักศึกษามีทัศนคติทางการเมืองแบบกลาง ๆ ระหว่างเสรีนิยมและอำนาจนิยม โดยนักศึกษาคณะรัฐศาสตร์ มีทัศนคติทางการเมืองแบบเสรีนิยมมากที่สุด รองลงมาคือคณะเศรษฐศาสตร์ และนิติศาสตร์ ตามลำดับ นักศึกษาเพศชายมีทัศนคติทางการเมืองแบบเสรีนิยมมากกว่าเพศหญิง ทัศนคติแบบเสรีนิยมของนักศึกษาจะเพิ่มตามจำนวนชั้นปีที่เรียนสูงขึ้น โดยนักศึกษาชั้นปีที่ 4 จะมีทัศนคติทางการเมืองแบบเสรีนิยมสูงสุด นักศึกษาที่บิดาเป็นทหารหรือตำรวจ มีทัศนคติทางการเมืองแบบเสรีนิยมน้อยที่สุด แต่ระดับการศึกษาของบิดาของนักศึกษาไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษา สำหรับแหล่งที่มีอิทธิพลต่อการก่อรูปของทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาคือ คือ หนังสือและสิ่งตีพิมพ์ต่างๆ

สิญชัย ขจรเวหาศน์ (2532) ศึกษาทัศนคติทางการเมืองของปลัดอำเภอในจังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่าปลัดอำเภอส่วนใหญ่มีทัศนคติทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยค่อนข้างสูง โดยตัวแปรอิสระคือ ระดับตำแหน่ง ระยะเวลาในการรับราชการ ภูมิลำเนาเดิม อายุ สาขาวิชาที่จบการศึกษาและอาชีพของบิดาไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางการเมืองของปลัดอำเภอมีเพียงตัวแปรเดียว คือความรู้ของบิดาที่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางการเมือง

สถาพร วัชรพาณิชย์ (2533) ศึกษาเรื่อง "ความรู้สึกที่มีสมรรถนะทาง การเมืองและทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของทหารกองหนุน : ศึกษา เฉพาะกรณีสำหรับผู้นำทหารกองหนุนด้านการเมือง โครงการกองหนุนเพื่อความมั่นคง ของชาติ" และสรุปได้ว่า ตัวแปรสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาทัศนคติทางการเมือง แบบประชาธิปไตยและความรู้สึกที่มีสมรรถนะทางการเมืองของผู้นำทหารกองหนุน คือ ตัวแปรภูมิหลังทางสังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งก็คือ อายุ ระดับรายได้ จำนวนการถือ ครองที่ดิน ระดับการศึกษา การดำรงตำแหน่งสำคัญในระดับหมู่บ้าน และการอ่าน หนังสือ นิตยสารข่าวสารทางการเมือง ดังนั้น การคัดเลือกบุคคลเพื่อเข้าร่วม อบรมโครงการกองหนุนเพื่อความมั่นคงของชาตินั้น จึงควรคำนึงและพิจารณาปัจจัย ทางสังคมเศรษฐกิจด้วย โดยในระยะแรกควรให้ความสนใจต่อคนในระดับชั้นกลาง และชั้นต่ำก่อน เพื่อยกระดับความรู้สึกตื่นตัวทางการเมืองให้มากขึ้น ในขณะที่กลุ่ม คนในระดับสูงที่มีภูมิหลังทางสังคมสูง และมีฐานะทางเศรษฐกิจดีนั้น มีแนวโน้มที่จะ ปรับตัวเอาทัศนคติหรือระบบความเชื่อที่ส่งเสริมประชาธิปไตยได้มากกว่า ดังนั้น ในการเตรียมพื้นฐานหรือการสร้างแกนนำของโครงการฯ จึงควรให้ความสำคัญใน การพัฒนาและยกระดับชนชั้นกลางและชนชั้นต่ำก่อน เพื่อเป็นฐานการพัฒนาของ กระบวนการประชาธิปไตยที่มั่นคงต่อไปในอนาคต

สมบุญ สังข์บุญชู (2532) ศึกษาทัศนคติทางการเมืองของกำนัน ผู้ใหญ่ บ้านยอดเยี่ยม ปี 2529 พบว่า กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มีทัศนคติทางการเมืองแบบ ประชาธิปไตยในระดับปานกลางค่อนข้างสูง ตัวแปรด้านอายุ การนับถือศาสนา การศึกษา รายได้และภูมิภาคที่ดำรงตำแหน่งไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางการเมือง

สมพงษ์ ใหม่วิจิตร (2529) ศึกษาทัศนคติทางการเมืองของนักเรียน นายร้อย โดยพิจารณาตัวแปรระดับชั้นเรียนของนักเรียนนายร้อย ความสามารถในการศึกษา อาชีพ ความรู้ของบิดา นักเรียนนายร้อยและสาขาวิชาเลือกตามหลักสูตร ที่นักเรียนนายร้อยเลือกศึกษา พบว่า นักเรียนนายร้อยมีทัศนคติทางการเมืองแบบ ประชาธิปไตย ตัวแปรด้านความสามารถทางการศึกษา ความรู้ของบิดา และสาขา วิชาเลือกที่เลือกศึกษา ไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนนายร้อย แต่ตัวแปร ระดับชั้นเรียน และอาชีพของบิดามีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางการเมือง โดยนักเรียนนายร้อยเกือบทุกชั้นปีส่วนใหญ่มีทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ระดับต่ำ ยกเว้นชั้นปีที่ 3 เพียงชั้นปีเดียว ที่มีทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ในระดับสูง นอกจากนี้ นักเรียนนายร้อยที่มีบิดามีอาชีพอื่น ๆ ไม่ใช่ทหารหรือตำรวจ มีทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยระดับสูง แต่นักเรียนนายร้อยที่มีบิดารับราชการทหารหรือตำรวจมีทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยระดับต่ำ

สุรพาสน์ ทัทภมาน (2519) ศึกษาทัศนคติทางการเมืองของนายทหาร ชั้นนายพันของกองทัพบก กองทัพเรือ และกองทัพอากาศ พบว่า นายทหารกลุ่มนี้มี ทัศนคติทางการเมืองแบบเสรีนิยมค่อนข้างต่ำ นายพันที่มีอายุน้อยจะมีทัศนคติทาง การเมืองแบบเสรีนิยมมากกว่านายพันที่มีอายุมาก และนายพันที่มีบิดาเป็นทหาร หรือข้าราชการพลเรือนจะมีลักษณะอนุรักษ์นิยมมากกว่านายพันที่มีบิดามีอาชีพอื่น ๆ

สำเนาวิ ขจรศิลป์ (2514) ศึกษาทัศนคติทางการเมืองของนิสิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่มีต่อการเมืองพบว่า การอบรมกลุ่มเกลาเรียนรู้ใน มหาวิทยาลัยไม่มีผลต่อการเพิ่มความเข้าใจการปกครองระบอบประชาธิปไตย การศึกษาที่สูงขึ้นมิได้ช่วยให้มีทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยมากขึ้น เพราะ ไม่ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของนักศึกษาที่มีต่อการเมืองและต่อความ เข้าใจระบอบประชาธิปไตย

อนุสรณ์ ลัมมณี (2519) ศึกษาทัศนคติทางการเมืองของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ปี 2519 พบว่า ส.ส. มีทัศนคติเสรีนิยม ร้อยละ 25.49 ทัศนคติแบบอนุรักษนิยม ร้อยละ 43.14 และมีทัศนคติแบบกลางๆ ร้อยละ 31.37 สำหรับตัวแปรด้านอายุ การศึกษา อาชีพ และประสบการณ์ พบว่า ผู้ที่มีอายุน้อยจะมีทัศนคติทางการเมืองแบบเสรีนิยมสูงกว่าผู้ที่มีอายุมาก แต่ระดับการศึกษา อาชีพ และประสบการณ์ เกือบจะไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางการเมืองเลย

อมร ราชณรงค์ (2523) ศึกษาค่านิยมทางสังคมและทัศนคติทางการเมืองของสมาชิกรัฐสภาไทย ปี 2522 พบว่า สมาชิกส่วนใหญ่มีทัศนคติทางการเมืองแบบกลาง ระหว่างเสรีนิยมกับอนุรักษนิยม สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีแนวโน้มของทัศนคติทางการเมืองแบบเสรีนิยมสูงกว่าสมาชิกวุฒิสภา ตัวแปรด้านอายุ การศึกษา ภูมิภาค การสังกัดกลุ่มการเมือง มีความสัมพันธ์กับความแตกต่างกันของทัศนคติทางการเมืองคือ สมาชิกรัฐสภาที่มีอายุน้อย มีการศึกษาสูง มีแนวโน้มของทัศนคติทางการเมืองแบบเสรีนิยมมากกว่าสมาชิกรัฐสภาที่มีอายุมากและการศึกษาต่ำกว่า

ศักดิ์ชัย ประจง (2531) ศึกษาเรื่องความสนใจและความรู้สึกมีสมรรถนะทางการเมืองของข้าราชการไทย พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึกมีสมรรถนะทางการเมืองคือ เพศ การศึกษา ระดับตำแหน่ง และระดับเงินเดือน ส่วนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสนใจทางการเมืองคือการศึกษาและระดับตำแหน่ง

กานต์ นิ่มอนันตกุล (2536) ทำการศึกษาเรื่องวัฒนธรรมทางการเมืองของสมาชิกสภาเขต โดยศึกษาจากสมาชิกสภาเขตกรุงเทพฯทุกคน ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 270 คน พบว่า ตัวแปรด้าน อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ ระยะเวลาการดำรงตำแหน่ง และการเป็นสมาชิกชมรมหรือสมาคมหรือมูลนิธิทางสังคม ไม่มีความ

สัมพันธ์กับระดับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของสมาชิกสภาเขต มีตัวแปรเพียงตัวเดียวเท่านั้นที่มีความสัมพันธ์กับระดับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของสมาชิกสภาเขต คือ ตัวแปร การสังกัดพรรคการเมือง โดยพบว่า สมาชิกสภาเขตที่สังกัดพรรคพลังธรรมมีระดับวัฒนธรรมทางการเมืองสูงกว่าสมาชิกสภาที่สังกัดพรรคการเมืองอื่น ๆ ส่วนในภาพรวมนั้น พบว่า สมาชิกสภาเขตส่วนใหญ่มีระดับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยระดับปานกลาง

ปกครอง สุนทรสุทธิ (2528) ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ทศนคติของข้าราชการที่มีต่อนักการเมือง ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่าประเภทของข้าราชการ เพศของข้าราชการและอายุของข้าราชการ มีความสัมพันธ์กับทศนคติเกี่ยวกับสภาพการเป็นผู้แทนปวงชนของนักการเมือง ประเภทของข้าราชการและอายุราชการของข้าราชการมีความสัมพันธ์กับทศนคติที่มีต่อความน่าเชื่อถือของนักการเมือง และเพศของข้าราชการมีความสัมพันธ์กับทศนคติที่เกี่ยวกับความสามารถในการปฏิบัติงานของนักการเมือง นอกจากนี้ ยังพบว่าข้าราชการที่มีทศนคติทางบวกต่อสภาพการเป็นผู้แทนปวงชนของนักการเมือง และต่อความเชื่อถือของนักการเมือง มีจำนวนมากกว่าข้าราชการที่มีทศนคติทางลบ และยังพบว่าข้าราชการครูมีทศนคติทางบวกต่อนักการเมือง ซึ่งอาจจะส่งผลให้เยาวชนในระบบโรงเรียนได้รับการปลูกฝังค่านิยมแบบประชาธิปไตย และกลายเป็นพลเมืองที่สนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตยต่อไปในอนาคต อันจะทำให้ระดับการพัฒนาการเมืองไทย มีระดับการพัฒนาที่เพิ่มมากขึ้นจากที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

สมชาย บำรุงชัย (2533) ศึกษาเรื่องทศนคติทางการเมืองและความคาดหวังเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจในระบอบประชาธิปไตย : ศึกษาเฉพาะกรณีนายตำรวจนักเรียน หลักสูตร ผู้กำกับการรุ่นที่ 13 และหลักสูตรสารวัตรจราจร รุ่นที่ 2 ปี 2531 ผลของการวิจัย พบว่า

1. ภูมิหลังของนายตำรวจบางส่วน กล่าวคือ อายุ ระดับการศึกษา และสถาบันที่จบการศึกษามีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของนายตำรวจ

2. ภูมิหลังทางสังคมของนายตำรวจ กล่าวคือ อายุ อายุราชการ ระดับการศึกษา พื้นที่รับราชการ ลักษณะงานที่ปฏิบัติ และสถาบันที่จบการศึกษาไม่มีความสัมพันธ์กับความคาดหวังในการปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจในระบอบประชาธิปไตย

3. ทัศนคติทางการเมืองมีความสัมพันธ์กับความคาดหวังเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจในระบอบประชาธิปไตย

ผลการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีส่วนช่วยเสริมการค้นพบทางทฤษฎีที่ว่าทัศนคติทางการเมืองมีความสัมพันธ์กับภูมิหลังทางสังคมและเศรษฐกิจของบุคคล ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าตัวแปรภูมิหลังของบุคคล อันเป็นผลมาจากกระบวนการสังคมประกิต ยังมีความสำคัญที่ไม่ควรมองข้าม ในการวิเคราะห์แนวโน้มทัศนคติทางการเมืองและหรือวัฒนธรรมทางการเมือง และยังค้นพบว่า ความคาดหวังในการปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจในระบอบประชาธิปไตยมีความสัมพันธ์ระดับหนึ่งกับทัศนคติทางการเมือง ซึ่งการค้นพบดังกล่าว จะช่วยให้เข้าใจสังคมวิทยาของตำรวจ ในแง่ปัจจัยที่มีส่วนช่วยพัฒนาบุคลิกภาพประชาธิปไตยและการคาดหวังในการทำงานของตำรวจในความหมายใหม่อีกด้วย

จากผลงานการศึกษาวิจัยต่าง ๆ ตามที่ได้เสนอมานั้น จะเห็นได้ว่าการศึกษาวิจัยในเรื่องของทัศนคติทางการเมืองเกี่ยวกับประชาธิปไตยนั้น มีผู้ให้ความสนใจศึกษากันอย่างกว้างขวางและในแง่มุมต่างๆที่หลากหลาย อาทิ ทัศนคติ

ของทหาร ตำรวจ นิสิต นักศึกษา ข้าราชการ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ปลัดอำเภอ สมาชิกสภาเขต นักเรียนนายร้อย ผู้นำสหภาพแรงงาน วุฒิสมาชิก สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ครูอาจารย์ เป็นต้น เนื่องด้วยภาพสะท้อนทัศนคติของบุคคลนั้นสามารถบ่งบอกถึงชนบทรรมนิยม จารีตประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม วัฒนธรรมและแนวคิดพื้นฐานของสังคมที่บุคคลนั้นอาศัยอยู่ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ เรายังอาจสามารถที่จะคาดหมายถึงพฤติกรรมในอนาคตอันเนื่องมาจากทัศนคติของบุคคลดังกล่าวได้อีกด้วย

ส่วนในการศึกษาเรื่องทัศนคติทางการเมืองของครูสตรี ที่จะทำการศึกษานี้ เป็นการศึกษาที่มีกลุ่มเป้าหมาย คือ ครูในเขตกรุงเทพมหานคร เนื่องจากครูเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อการถ่ายทอดค่านิยมการให้การเรียนรู้ทางการเมืองแก่นักเรียนอย่างมาก ซึ่งการศึกษาวิจัยในครั้งนี้โดยเลือกครูสตรีเป็นกลุ่มเป้าหมายในการศึกษานั้น จากการสำรวจเอกสารวิจัยที่เกี่ยวข้องยังมีผู้ทำการศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มของครูสตรีมากเท่าที่ควร ทั้งๆที่อาชีพครูเป็นอาชีพที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่ง ในกระบวนการขัดเกลาและถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองไปสู่เด็กๆและเยาวชน ผู้ซึ่งจะเป็นอนาคตของชาติในวันข้างหน้า ผู้วิจัยเห็นว่าการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยทั้งทางสังคมวิทยาและทางรัฐศาสตร์ เนื่องจากจะเป็นการพิสูจน์ ยืนยันถึงความถูกต้องแม่นยำของทฤษฎีและผลการวิจัยที่ผ่านมา นอกจากนี้ผลการศึกษาเรื่องนี้ยังอาจเป็นแนวทางสำหรับการวิจัยที่เกี่ยวข้องต่อไปในอนาคตได้อย่างไรก็ตาม ผลของการศึกษาจะเป็นเพียงการพิสูจน์สมมติฐานที่ใช้เฉพาะการศึกษาครั้งนี้เท่านั้นซึ่งมีเงื่อนไขเวลาและสถานการณ์แตกต่างกันไป ดังนั้น ผลของการศึกษาอาจจะขัดแย้งหรือสนับสนุนผลการวิจัยในครั้งก่อน ๆ ก็ได้ ซึ่งไม่ถือว่าผลการวิจัยในครั้งก่อนไม่ถูกต้องแต่อย่างใด

2.3 สมมติฐานการวิจัย

จากแนวความคิด ทฤษฎีและผลงานการวิจัยที่ผ่านมา เป็นสาเหตุให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาเกี่ยวกับ ทศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของครูสตรีในระดับชั้นประถมศึกษา โดยต้องการทราบว่า มีปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจประการใดบ้าง ที่มีผลต่อทศนคติทางการเมืองดังกล่าว

ผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ไว้ 8 ประการคือ

สมมติฐานที่ 1 : ครูสตรีระดับประถมศึกษาของกรุงเทพมหานครนั้น ยังมี อายุ มากเท่าไร ทศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ก็วยังน้อยลงเท่านั้น

คำอธิบาย : สมมติฐานในข้อนี้ หมายถึง การที่ประเทศไทยโดยเฉพาะในระยะหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ซึ่งแม้ว่าจะถูกวิจารณ์ว่า ในระยะเวลาที่ผ่านมา 60 ปีนี้ ประเทศไทยยังไม่มีความเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริงก็ตาม แต่ในสภาพความเป็นจริงในปัจจุบันแล้ว เราจะเห็นถึงความเปลี่ยนแปลง และความแตกต่างไปจากระบอบการปกครองแบบเดิมเป็นอันมาก กล่าวคือในปัจจุบัน ประชาชนมีอิสระในการแสดงความคิดเห็น ในด้านต่างๆไม่ว่าจะเป็นทางการพูด การเขียนหรือแม้แต่กระทั่งการวิพากษ์วิจารณ์เรื่องราวต่างๆที่เกิดขึ้น ไม่ถูกปิดกั้นหรือเป็นข้อห้ามเหมือนในสมัยก่อน ซึ่งสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมิใช่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองแต่เพียงอย่างเดียว แต่มีสาเหตุมาจากการที่เรามีการติดต่อกับต่างประเทศมากขึ้น ทำให้ เราได้รับเอาความคิด ค่านิยม วัฒนธรรมและความประพฤติด่าง ๆ มาจากตะวันตกด้วยเช่นกัน

ดังนั้น ครูสตรีที่มีอายุแตกต่างกัน ย่อมมีความแตกต่างในเรื่องของความคิด ค่านิยม และทัศนคติ โดยถือว่าเป็นตัวแทนของสังคมในแต่ละรุ่น ครูสตรีในปัจจุบัน จึงมีความคิด ค่านิยม และทัศนคติทางการเมืองเป็นประชาธิปไตยมากกว่า ครูในสมัยก่อน

จากงานวิจัยหลายชิ้นระบุว่า อายุ มีอิทธิพลต่อการสนับสนุนหลักการ ประชาธิปไตย เช่น งานวิจัยของสภาพร วิชระพาณิชย์ (2533) พบว่า อายุ มีอิทธิพลต่อการพัฒนาทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย และความรู้สึกมีสมรรถนะทางการเมืองของผู้นำทหารกองหนุน

เรื่องศักดิ์ จริตเอก (2528) พบว่า อายุ เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งของความแตกต่างในทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของตำรวจสันติบาล งานวิจัยเกี่ยวกับระดับทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของปลัดเทศบาล ของเกรียงศักดิ์ สุขเมฆอมรรรัตน์ (2533) พบว่า อายุของปลัดเทศบาลมีความสัมพันธ์กับระดับทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ปรีชา ตงมณี (2520) พบว่า ครูประถมศึกษายอายุ 19-33 ปี มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตย มากกว่า ครูประถมศึกษาในกลุ่มอายุ 34-50 ปี เป็นต้น

สมมติฐานที่ 2 : ครูสตรีฯ ที่มี ภูมิลำเนาเดิม อยู่ในเขตเมือง จะมีทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย สูงกว่า ครูสตรีฯ ที่มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในเขตชนบท

คำอธิบาย : เนื่องจากกรุงเทพฯ เป็นเมืองหลวงและเป็นเมืองศูนย์กลาง ความเจริญในทุก ๆ ด้าน เช่น ความเจริญด้านการคมนาคมขนส่ง มีระบบการสื่อ

สารที่ทันสมัย สามารถติดต่อหรือไปมาหาสู่กันได้โดยสะดวก ดังนั้น การรับและการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองระหว่างสมาชิกในสังคมจึงเป็นไปได้โดยง่าย สะดวกและรวดเร็วกว่า ซึ่งความทันสมัยต่าง ๆ ดังกล่าวก็ได้แพร่อิทธิพลไปยังเขตอำเภอเมืองต่าง ๆ มากขึ้นด้วยเช่นกัน ทำให้ปัจจุบันนี้ในเขตอำเภอเมืองต่าง ๆ ได้รับรู้ข่าวสารทางการเมืองอย่างรวดเร็วไปด้วย แต่ในขณะเดียวกันในเขตชนบท ท้องถิ่น ที่ระบบสาธารณูปโภค เช่น ไฟฟ้า โทรศัพท์ เป็นต้น ยังเข้าไปไม่ถึง ทำให้ประชาชนในชนบทได้รับข่าวสารข้อมูลล่าช้า หรือได้รับข้อมูลไม่เต็มที่ ทำให้เกิดความแตกต่างกันในเรื่องของการรับรู้และเรียนรู้ทางการเมือง กล่าวคือ ในเขตชนบทจึงมักยึดติดอยู่กับค่านิยมแบบดั้งเดิม และ ค่อนข้างมีแนวความคิดเป็นแบบอนุรักษนิยม ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง ในขณะที่บุคคลในเขตเมืองมีแนวความคิดแบบเสรีนิยมมากกว่า

ไสว จันทรุจิรากร (2532) ศึกษาเกี่ยวกับการเรียนรู้ทางการเมืองในแนวทางประชาธิปไตยของนักเรียนนายร้อยทหารบก พบว่า ลักษณะภูมิลาเนาเดิมของนักเรียนนายร้อยฯมีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางการเมืองในแนวทางประชาธิปไตย คือ สภาพแวดล้อมมีผลต่อการพัฒนาความคิด และทัศนคติทางการเมืองในแนวทางประชาธิปไตย สุรพาสน์ ทัพภมาน (2519) พบว่า นายพันที่มีภูมิลาเนาเดิมอยู่ในกรุงเทพมหานคร มีทัศนคติทางการเมืองแบบเสรีนิยมมากกว่านายพันที่อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครออกไปตามลำดับ

สมมติฐานที่ 3 : ยิ่ง ระดับการศึกษาของบิดาและมารดา ของครูสตรีฯ สูงมาก
เพียงไร ทศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของครูสตรีฯก็จะสูงมากขึ้นเพียงนั้น

คำอธิบาย : หมายถึง ระดับการศึกษาของบิดาและมารดา มีผลต่อทัศนคติ
ทางการเมืองของบุตร ทั้งนี้เนื่องมาจากสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันที่ให้การขัดเกลา
และถ่ายทอดวัฒนธรรมสถาบันแรกของสังคมมนุษย์ ดังนั้นจึงมีอิทธิพลและส่งผลกระทบ
อย่างมากต่อพฤติกรรมต่างๆของบุคคลในวัยผู้ใหญ่

ซึ่งจากการศึกษาวิจัยต่าง ๆ มีผลออกมาดังนี้ สมพงษ์ ใหม่วิจิตร (2529)
พบว่า ความรู้ของบิดา มีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนนายร้อย
สุพัตรา สุภาพ (2538 : 59) กล่าวว่า ครอบครัวมีความสำคัญต่อกระบวนการ
ขัดเกลาและถ่ายทอดวัฒนธรรมต่อเด็กเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นการอบรมเบื้องต้น
ที่สำคัญที่สุดที่เด็กต้องประสบ เพราะเป็นการอบรมที่ใกล้ชิดและมีความผูกพันอย่าง
ลึกซึ้ง และมีอิทธิพลต่ออารมณ์ ทัศนคติ และแบบของความประพฤติแก่เด็กเป็นอย่างมาก

ดังนั้นระดับการศึกษาของบิดาและมารดาจึงถือเป็นเครื่องชี้วัดว่า แนว
โน้มและทิศทางที่เด็กจะได้รับการอบรมเลี้ยงดูนั้นจะเป็นไปในทางใด ซึ่งหากบิดา
มารดา มีระดับการศึกษาต่ำ ก็มักจะเป็นผู้ที่ต้องใช้แรงงานหาเข้ากินค่า ทำให้
ไม่ค่อยมีเวลาอบรมเลี้ยงดูบุตร ซึ่งในที่สุดก็รวมไปถึงการขัดเกลาและการถ่ายทอด
ความคิด ค่านิยมและทัศนคติทางการเมืองด้วย

สมมติฐานที่ 4 : ครูสตรีฯที่มี ภูมิหลังทางการศึกษา ทางด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ จะมีทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยสูงกว่า ครูสตรีฯที่มีภูมิหลังทางการศึกษาทางด้านวิทยาศาสตร์

คำอธิบาย : หมายถึง สาขาวิชาที่มีผลต่อการเรียนรู้และการรับรู้ทางการเมือง สาขาทางด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มักเรียนรู้เกี่ยวกับสังคมในแง่มุมต่างๆมากกว่า สาขาทางด้านวิทยาศาสตร์

จากการศึกษาของ หัสติน ปิ่นประชาสรร (2530) พบว่า นักศึกษาที่ศึกษาสาขาวิชาสังคมศาสตร์ จะมีวัฒนธรรมทางการเมืองแตกต่างกับนักศึกษาที่ศึกษาสาขาวิชาอื่น เช่น สาขาวิชาวิทยาศาสตร์และมนุษยศาสตร์ แสดงให้เห็นว่าสาขาวิชาที่นักศึกษา ศึกษาอยู่ กับระดับวัฒนธรรมทางการเมืองมีความสัมพันธ์กัน

สมมติฐานที่ 5 : ยิ่ง ระดับการศึกษาของสามี ของครูสตรีฯยิ่งสูงมากขึ้นเท่าใด ทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของครูสตรีฯ ก็จะมีสูงขึ้นเพียงนั้น

คำอธิบาย : หมายถึงสมาชิกของครอบครัวย่อมมีอิทธิพลและส่งผลกระทบต่อความคิด ค่านิยมและทัศนคติระหว่างกัน ทั้งนี้ เนื่องจากความใกล้ชิดสนิทสนม และมีความคุ้นเคยกัน ทำให้เกิดการถ่ายทอดและมีการเรียนรู้ระหว่างกันง่ายกว่าในสถาบันอื่นๆ จากข้อสมมติฐานนี้ให้ความสำคัญต่อระดับการศึกษาของสามีเป็นสำคัญ เนื่องจากครูสตรีฯมักจะมีอายุเกิน 20 ปีขึ้นไป ซึ่งตามแนวโน้มแล้วน่าจะมีครอบครัวแล้วโดยเฉพาะครูสตรีฯที่มีอายุมาก ซึ่งการมีครอบครัวของครูสตรีฯในปัจจุบันมักจะเป็นครอบครัวเดี่ยวคือมีสมาชิกของครอบครัว ได้แก่ สามี ภรรยา

และบุตรเท่านั้น ดังนั้น อิทธิพลจากความคิด ค่านิยม และทัศนคติทางการเมืองของสามีจึงมีบทบาทสำคัญ โดยถ้าสามีมีการศึกษาในระดับสูงก็มีแนวโน้มว่าจะเป็นผู้ที่มีความคิด ค่านิยมและทัศนคติทางการเมืองเป็นประชาธิปไตยมากกว่า สามีที่มีระดับการศึกษาต่ำ ดังนั้น ระดับการศึกษาของสามีจึงส่งผลต่อระดับความคิด ค่านิยมและทัศนคติทางการเมืองของครูสตรีฯ ด้วยเช่นกัน

สมมติฐานที่ 6 : ยิ่ง ฐานะทางเศรษฐกิจ ของครูสตรีฯ ยิ่งสูงมากขึ้นเท่าใด ทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ของครูสตรีฯ ก็ยิ่งมากขึ้นเท่านั้น

คำอธิบาย : หมายถึง การที่ครูสตรีฯ มีฐานะทางเศรษฐกิจ อันได้แก่ทรัพย์สิน สิ่งของมีค่าต่างๆ และรายได้ของครอบครัวอยู่ในระดับที่ไม่เดือดร้อน พอมีพอใช้ยอมทำให้ครูสตรีฯ มีโอกาสและเวลาที่จะสนใจกิจกรรมทางการเมือง และมีโอกาสเรียนรู้และเข้าร่วมทางการเมืองมากขึ้น โดยไม่ต้องคำนึงถึงการทำมาหากินเพื่อให้เพียงพอกับการเลี้ยงชีพแต่เพียงอย่างเดียว

สนิท จรอนันต์ (2523) ศึกษาการรับรู้ทางการเมืองของนักเรียนนายเรือไทย พบว่า นักเรียนนายเรือที่ฐานะทางเศรษฐกิจปานกลางจนถึงต่ำ มีทัศนคติทางการเมืองโน้มเอียงไปในเชิงอำนาจนิยม ปวิณ ชานีประศาสน์ (2529) ศึกษาวิจัยพบว่า ฐานะทางเศรษฐกิจมีอิทธิพลต่อการประพฤติปฏิบัติตนที่เป็นประชาธิปไตย ทรงพล สวัสดิ์ธรรม (2526) ศึกษาวิจัยพบว่า ฐานะทางเศรษฐกิจของบิดามารดามีอิทธิพลต่อความสนใจทางการเมืองของนักศึกษา โดยนักศึกษาที่มีบิดามารดามีรายได้สูงจะมีความสนใจทางการเมืองสูงกว่านักศึกษาที่บิดามารดามีรายได้ต่ำ นพพล ส่าเกาเงิน (2528) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่ออุดมการณ์ประชาธิปไตยฯ พบว่า ประชาชนที่มีมาตรฐานการดำรงชีพสูงจะมีอุดมการณ์ประชาธิปไตยมากกว่าประชาชนที่มีมาตรฐานการดำรงชีพต่ำ

สมมติฐานที่ 7 : ครูสตรีฯ ที่มี ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นประชาธิปไตย มากเท่าใด ก็จะมีทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย อยู่ในระดับสูงมากขึ้น

คำอธิบาย : หมายถึง ครูสตรีฯ ที่มีความรู้ ความเข้าใจในทางการเมือง หรือความเป็นประชาธิปไตยมากเท่าใด ก็จะมีทัศนคติทางการเมืองที่มีความเป็น ประชาธิปไตยมากไปด้วย กล่าวคือ การได้รับทราบถึงผลดี-ผลเสียของระบบ ประชาธิปไตยดังกล่าว ทำให้ครูสตรีฯมีทัศนคติที่ดี ไม่มีความรู้สึกอคติหรือความรู้สึก ต่อต้าน ทำให้การขัดเกลาและการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองไปสู่เด็กๆและ เยาวชนไม่มีการเบี่ยงเบนหรือบิดเบือนทางความคิด

บุญชาติ พรหมพูล (2520) ศึกษาการเรียนรู้ทางการเมืองของนายเรือ อากาศไทย พบว่า ทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนนายเรืออากาศจะเป็นไปใน รูปแบบใดนั้น ปัจจัยที่มีอิทธิพลมากที่สุด ได้แก่ สภาพแวดล้อมทางการศึกษาและ การเรียนรู้ของโรงเรียนนายเรืออากาศ เช่น การเรียนการสอนภายในโรงเรียน ระบบการศึกษา เป็นต้น ซึ่งเป็นองค์การที่มีผลต่อทัศนคติทางการเมืองแบบอำนาจ นิยมของนักเรียนนายเรืออากาศ เรื่องศักดิ์ จริต เอก (2528) ศึกษาพบว่า ข้าราชการตำรวจชั้นสัญญาบัตรที่ปฏิบัติหน้าที่ในกองบังคับการตำรวจสันติบาล มีความรู้ ความเข้าใจทางการเมืองในระดับอบประชาธิปไตยค่อนข้างสูงและส่วนใหญ่ก็มีทัศนคติ ทางการเมืองที่สอดคล้องกับหลักการของประชาธิปไตยในระดับปานกลางค่อนข้างสูง จากการศึกษาในกลุ่มตัวอย่างต่างๆ จะเห็นได้ว่าระดับของความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับความเป็นประชาธิปไตย มีความสัมพันธ์กับระดับทัศนคติทางการเมืองด้วย เช่นกัน ทั้งนี้ ยังรวมไปถึงพฤติกรรมต่างๆทางการเมืองที่แสดงออกมาว่า เป็นไปในรูปแบบใดระหว่างอำนาจนิยมกับประชาธิปไตย

สมมติฐานที่ 8 : ครูสตรีฯยังมี ความสนใจและมีส่วนร่วมทางการเมือง มากเท่าใด ก็ย่อมจะมีทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยสูงขึ้นเท่านั้น

คำอธิบาย : หมายถึง ความสนใจและการมีส่วนร่วมทางการเมืองมีความสัมพันธ์กับระดับทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย กล่าวคือ การที่บุคคลนั้นจะมีทัศนคติทางการเมืองเป็นไปในรูปแบบใด เราสามารถจะดูได้จากการให้ความสนใจต่อข่าวสาร เหตุการณ์บ้านเมืองและความเป็นไปของสังคมของตนและสังคมโลก นอกจากนี้ เรายังอาจใช้การมีส่วนร่วมทางการเมืองในแง่มุมต่าง ๆ เป็นตัวชี้วัดระดับทัศนคติทางการเมืองของสมาชิกในสังคมว่าอยู่ในระดับใด เช่น ดูจากจำนวนผู้ไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ดูจากความสนใจในการแสดงประชามติเรื่องต่างๆ เป็นต้น ซึ่งการให้ความสนใจ และการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้น ถือเป็นหลักอย่างหนึ่งที่สำคัญของหนทางไปสู่ความเป็นประชาธิปไตย

สุรปริษา ลาภบุญเรือง (2530) ศึกษาปัจจัยการมีส่วนร่วมทางการเมืองพบว่า สาเหตุที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองน้อยนั้น ส่วนหนึ่งมาจากการที่ประชาชนไม่ให้ความสนใจเพราะขาดความรู้ และการให้ข่าวสารเกี่ยวกับประชาธิปไตยอย่างต่อเนื่อง ทำให้ประชาชนขาดความสนใจ ไม่เห็นความสำคัญและไม่มีความตื่นตัวทางการเมือง สานิต วิบุรราช (2534) ศึกษาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของครูประถมศึกษา พบว่า ครูที่มีความเลื่อมใสในพรรคการเมืองใด พรรคการเมืองหนึ่งเป็นพิเศษ และครูที่มีความสนใจและมีส่วนร่วมทางการเมืองจะมีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับความเป็นประชาธิปไตยและมีแนวโน้มที่จะให้ความร่วมมือในการพัฒนาระบบประชาธิปไตยอีกด้วย

จากสมมติฐานทั้ง 8 ข้อ ดังกล่าว เป็นการศึกษาเพื่อที่จะพิสูจน์สมมติฐานเกี่ยวกับทัศนคติทางการเมืองของครูสตรีฯ ว่าเป็นไปในรูปแบบใด ทั้งนี้ เนื่องมาจากการศึกษาที่รัฐมีนโยบายในการพัฒนาประเทศไปสู่ระบอบประชาธิปไตยโดยใช้ระบบการศึกษาเป็นเครื่องมือหลัก ดังนั้น ทัศนคติทางการเมืองของครูสตรีฯ ผู้ซึ่งเป็นหน่วยหนึ่งของระบบการศึกษาในการถ่ายทอดและกล่อมเกลาลูกเมืองของรัฐจึงมีความสำคัญยิ่ง

สรุปสมมติฐาน

1. ครูสตรีระดับประถมศึกษาของกรุงเทพมหานครนั้น ยังมี อายุมากเท่าไร ทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ก็จะมีน้อยลงเท่านั้น
2. ครูสตรีระดับประถมศึกษา ฯ ที่มี ภูมิลำเนาเดิม อยู่ในเขตเมือง จะมีทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย สูงกว่าครูสตรีระดับประถมศึกษา ฯ ที่มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในเขตชนบท
3. ยิ่ง ระดับการศึกษาของบิดาและมารดา ของครูสตรีระดับประถมศึกษา ฯ สูงมากเพียงไร ทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของครูสตรีระดับประถมศึกษา ฯ ก็จะมีสูงขึ้นเพียงนั้น
4. ครูสตรีระดับประถมศึกษา ฯ ที่มี ภูมิหลังทางการศึกษา ทางด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ จะมีทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย สูงกว่าครูสตรีระดับประถมศึกษา ฯ ที่มีภูมิหลังทางการศึกษาทางด้านวิทยาศาสตร์

5. ยิ่ง ระดับการศึกษาของสามี ของครูสตรีระดับประถมศึกษา ฯ ยิ่งสูงมากขึ้นเท่าใด ทิศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของครูสตรีระดับประถมศึกษา ฯ ก็จะมีสูงขึ้นเพียงนั้น

6. ยิ่ง ฐานะทางเศรษฐกิจ ของครูสตรีระดับประถมศึกษา ฯ ยิ่งสูงมากขึ้นเท่าใด ทิศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของครูสตรีระดับประถมศึกษา ฯ ก็จะมีมากขึ้นเท่านั้น

7. ครูสตรีระดับประถมศึกษา ฯ ที่มี ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับ ความเป็นประชาธิปไตย มากเท่าใด ก็จะมีทิศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย อยู่ในระดับสูงมากขึ้น

8. ครูสตรีระดับประถมศึกษา ฯ ยิ่งมี ความสนใจและมีส่วนร่วมทางการเมือง มากเท่าใด ก็ย่อมจะมีทิศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยสูงขึ้นเท่านั้น